

BIBSYS

framtidig organisering og oppgaver

Innstilling fra et arbeidsutvalg oppnevnt av Utdannings- og forskningsdepartementet
3. mars 2004

Avgitt 30. november 2004

Til Utdannings- og forskningsdepartementet

Utdannings- og forskningsdepartementet oppnevnte i mars 2004 et utvalg for å utrede framtidig organisering og oppgaver for BIBSYS. Utvalget avgir med dette sin innstilling.

Oslo, 30. november 2004

Jan Erik Røed
leder

Kari Fagerjord

Leikny Haga Indergaard

Kjersti Rustad

Geir Strøm

Trond Singsaas

Roy Gundersen
observatør

Anders Trodal
observatør

Liv Gaustad

Innhold

1	Innledning og sammendrag.....	5
1.1	Utvalgets sammensetning, mandat og bakgrunn	5
1.1.1	Utvalgets sammensetning.....	5
1.1.2	Mandat.....	5
1.1.3	Bakgrunn	6
1.1.4	Utvalgets arbeid.....	7
1.2	Sammendrag	7
1.2.1	Oppbygging av rapporten.....	7
1.2.2	Utvalgets forslag	8
2	Endrede rammebetingelser og utviklingstrekk.....	10
2.1	Omstilling i sektoren høyere utdanning.....	10
2.2	Nye utfordringer for bibliotekene	11
3	Status.....	13
3.1	Beskrivelse av BIBSYS	13
3.1.1	Formål	13
3.1.2	Tjenestetilbud	13
3.1.3	Organisering og styring.....	14
3.1.4	Finansiering.....	15
3.2	Hvordan oppgavene løses i andre land	15
3.2.1	Sverige.....	15
3.2.2	Danmark	17
3.2.3	Finland.....	18
3.2.4	Andre land utenfor Norden	19
4	Evaluerings av BIBSYS	21
4.1	BIBSYS-samarbeidet.....	21
4.2	Tjenestetilbud.....	21
4.3	Retning.....	22
4.4	Organisering og styring	22
4.5	Finansiering	23
4.6	Oppsummering av evalueringen	23
5	Endringer.....	24
5.1	Utvalgets vurderinger og forslag	24
5.2	Utfordringer	24
5.3	BIBSYS' framtid og rolle.....	25
5.4	Biblioteksystemet BIBSYS og de teknologiske utfordringene.....	26
5.4.1	Tjenesten	26
5.4.2	Retningen	26
5.4.3	Basistjenester og betalingstjenester.....	27
5.5	De organisatoriske utfordringene.....	27
5.6	BIBSYS på nasjonalt nivå	28
5.7	Samspillet med universitets- og høyskolesektoren.....	30
5.8	Finansiering	30
6	Framtidig organisasjonsform	32
6.1	Hvilke alternative løsninger finnes?	32

6.1.1	Generelle vurderinger av aktuelle organisasjonsformer.....	32
6.1.2	Nærmere om forvaltningsorganer	32
6.1.3	Nærmere om aksjeselskaper	33
6.1.4	Konsekvenser ved overgang til aksjeselskap	35
6.2	Vurdering av alternative løsninger	36
6.2.1	BIBSYS som enhet organisert etter universitets- og høgscoleloven § 18	37
6.2.2	BIBSYS organisert som aksjeselskap	37
6.3	Eiere av BIBSYS som aksjeselskap.....	38
6.4	Utvalgets konklusjoner	39
	Referanseliste	40
	Vedlegg 1 Avtale om bruk, drift og utvikling av BIBSYS	41
	Vedlegg 2 Oversikt over institusjoner som bruker BIBSYS	46
	Vedlegg 3 Ordliste	49

1 Innledning og sammendrag

1.1 Utvalgets sammensetning, mandat og bakgrunn

1.1.1 Utvalgets sammensetning

Utdannings- og forskningsdepartementet oppnevnte i mars 2004 et arbeidsutvalg for å utrede framtidig organisering og oppgaver for BIBSYS.

Utvalget har hatt følgende sammensetning:

- Bibliotekdirektør Jan Erik Røed, Universitetet i Oslo, leder
- Hovedbibliotekar Kari Fagerjord, Høgskolen i Buskerud
- Avdelingsdirektør Leikny Haga Indergaard, ABM-utvikling
- Avdelingsleder Kjersti Rustad, Nasjonalbiblioteket
- Rådgiver Geir Strøm, Universitetet i Bergen
- Organisasjonsdirektør Trond Singaas, NTNU
- Direktør Roy Gundersen, BIBSYS, observatør
- Underdirektør Anders Trodal, Utdannings- og forskningsdepartementet, observatør

Som sekretær for utvalget oppnevnte NTNU avdelingsbibliotekar Liv Gaustad ved Universitetsbiblioteket i Trondheim.

1.1.2 Mandat

Utvalget er gitt følgende mandat:

1. BIBSYS' oppgaver i dag

Det skal foretas en evaluering av virksomheten med fokus på hvordan BIBSYS løser sine oppgaver i dag. I dette arbeidet skal det gis en sammenligning med hvordan tilsvarende oppgaver er organisert og løses i andre land.

2. Mulige endringer i BIBSYS' oppgaver

Med bakgrunn i evalueringen av virksomheten i dag, skal det også foretas vurderinger av mulige endringer i BIBSYS' oppgaver. Det skal vurderes i hvilken utstrekning BIBSYS, ved siden av å tilby basistjenester for alle deltakende aktører, skal kunne tilby egne betalingstjenester for spesielle aktører og etter deres behov. I denne sammenheng skal arbeidsgruppen legge til grunn at BIBSYS primært skal være et redskap for universitets- og høyskolesektoren.

3. Styrings- og organisasjonsmodell for BIBSYS

Arbeidsgruppen skal utrede alternative organisasjonsmodeller for BIBSYS, herunder vurdere dagens organisatoriske tilknytning til NTNU. Valg av organisasjonsmodell skal ta hensyn til fremtidig utviklingsbehov for universitets- og høyskolesektoren og BIBSYS' rolle i dette. I denne sammenheng skal det ikke utredes modeller under den

alminnelige stiftelsesloven. Det vises her til de vurderinger og forutsetninger departementet har lagt til grunn i rundskriv F-35-02, om forvaltningen av eksternt finansiert virksomhet ved universiteter og høyskoler og om disse institusjonenes samarbeid med andre rettssubjekt.

4. Budsjett, tidsplan og sekretariat

Det vil bli satt av 400.000 kroner til utredningsarbeidet, som forutsettes å bli dekket innenfor avsatte midler til BIBSYS, tildelt NTNU over statsbudsjett for 2004. Arbeidsgruppen skal avklare behov for sekretærbistand, og skal se til at utredningsarbeidet utføres i samsvar med mandat, tidsplan og budsjett.

NTNU vil stå til disposisjon for arbeidsgruppen der det vil være behov for særlig bistand.

Arbeidsgruppen skal overlevere sin rapport til Utdannings- og forskningsdepartementet innen 31. august 2004."

Fristen ble senere forlenget til 1. desember 2004.

1.1.3 Bakgrunn

Norsk Bibliotekforening sendte 9. januar 2002 et brev til Utdannings- og forskningsdepartementet vedrørende den framtidige utviklingen av BIBSYS. I brevet ble det henvist til Norsk Bibliotekforenings høringsuttalelse av 9. oktober 2000 til Mjøsutvalgets innstilling (NOU 2000:14 "Frihet med ansvar"), og Norsk Bibliotekforening oppfordret departementet til å utrede det framtidige grunnlaget for finansiering, eierforhold og styring av BIBSYS. Departementet ba NTNU, som administrativt er ansvarlig for BIBSYS, vurdere forslaget fra Norsk Bibliotekforening i samråd med de andre partene i samarbeidsavtalen om bruk, drift og utvikling av BIBSYS av 1999. 2. desember 2002 ble det avholdt et møte ved NTNU mellom partene i samarbeidsavtalen. Møtet konkluderte med å anbefale et utredningsoppdrag med fokus på behovet for basistjenester, utviklingsoppgaver, finansieringsmuligheter og organisasjonsform.

Virksomheten til BIBSYS er basert på samarbeidsavtalen om bruk, drift og utvikling av BIBSYS av 1999 (se vedlegg 1). Det går imidlertid fram av pkt. 9 i samarbeidsavtalen at "avtalen er midlertidig i påvente av endelig vedtak om organisasjonsform". I årene før samarbeidsavtalen av 1999 ble inngått, ble det utredet forskjellige alternative organisasjonsformer. Den vanskelige personalsituasjonen i BIBSYS, med mange engasjement og personale ansatt hos ulike arbeidsgivere, var bakgrunnen for dette utredningsarbeidet. Dette problemet ble løst ved at BIBSYS ble en enhet under NTNU som da fikk arbeidsgiveransvaret for alle BIBSYS' ansatte. Noe endelig vedtak om organisasjonsform ble ikke fattet. Det skyldtes bl.a. usikkerhet knyttet til den framtidige organiseringen av de nasjonale bibliotekfunksjonene. Siden den tid er det etablert en ny organisasjonsstruktur for de nasjonale bibliotekfunksjonene, og forholdene ligger derfor til rette for en endelig avklaring av framtidig organisasjonsform for BIBSYS.

1.1.4 Utvalgets arbeid

Utvalget startet sitt arbeid i april 2004, og har hatt i alt sju utvalgsmøter. For å innhente informasjon til evalueringen av BIBSYS har utvalget arrangert tre møter med representanter fra medlemsinstitusjoner i BIBSYS, hvor deler av utvalget deltok. Deler av utvalget har også hatt et møte med adm. direktør Petter Kongshaug i UNINETT i forbindelse med utredningen av framtidig organisasjonsmodell.

1.2 Sammendrag

1.2.1 Oppbygging av rapporten

Utdannings- og forskningsdepartementet oppnevnte i mars 2004 et utvalg for å utrede framtidig organisering og oppgaver for BIBSYS. Utvalgets oppnevning, mandat og bakgrunn er nærmere beskrevet i rapportens kapittel 1.

I kapittel 2 er det gitt en oversikt over endrede rammebetingelser og utviklingstrekk i sektoren høyere utdanning. Sektoren gjennomgår eller har nylig gjennomgått en rekke krevende omstillinger som påvirker og fornyer forsknings- og utdanningsinstitusjonenes virksomhet. Endrede rammebetingelser stiller også krav til endringer i bibliotekenes virksomhet som vil gi bibliotekene en ny rolle som et strategisk verktøy for moderinstitusjonen.

Kapittel 3 inneholder en statusoversikt. Det er først gitt en kortfattet beskrivelse av BIBSYS' historie, formål, tjenestetilbud, organisering og styring samt finansiering. Deretter er det redegjort for hvordan tilsvarende oppgaver er organisert, løst og finansiert i andre land, med hovedvekt på forholdene i andre nordiske land.

Kapittel 4 inneholder en evaluering av BIBSYS' virksomhet. Evalueringen er basert på samtaler med representanter fra medlemsinstitusjoner i BIBSYS våren 2004 og en egen-evaluering fra BIBSYS. Det er spesielt fokusert på BIBSYS' tjenestetilbud, retning, organisering og styring, og finansiering.

Evalueringen konkluderer med at BIBSYS står overfor følgende hovedutfordringer:

- modernisering
- integrasjon mot andre systemer
- organisering og styring (en organisasjon med klarere linjer)

I kapittel 5 drøfter utvalget de teknologiske utfordringene som evalueringen viser at BIBSYS står overfor, og peker på at utfordringene vil stille økte krav til finansiering og styringsevne. Utvalget redegjør deretter for BIBSYS' nasjonale oppgaver og universitets- og høgskolesektorens behov for en samordnet innsats i forhold til biblioteksystemer. Kapittel 5 inneholder også utvalgets forslag om mulige endringer i BIBSYS' oppgaver.

I kapittel 6 presenterer utvalget alternative organisasjonsformer som er aktuelle med de føringer som er gitt i utvalgets mandat, og drøfter i hvilken grad de er egnet til å møte utfordringene BIBSYS står overfor. To organisasjonsformer er vurdert: en videreføring av

dagens tilknytning til NTNU gjennom egen avtale som et forvaltningsorgan, og et eget aksjeselskap.

1.2.2 Utvalgets forslag

Det bør foretas en vurdering av fordeler og ulemper ved å skifte ut det nåværende biblioteksystemet med et nytt system. Dagens versjon av BIBSYS Biblioteksystem ble vedtatt egenutviklet av BIBSYS-styret i 1985. Siden den tid er det ikke foretatt noen grundig vurdering av konsekvenser ved overgang til et nytt system. (Se 5.4.1).

Egenutvikling bør i større grad enn hittil kombineres med kjøp av kommersielle produkter. Tjenestene blir mindre sårbare når deler av systemet kan byttes ut med nyere versjoner fra eksterne leverandører og det slik blir unødvendig å kontinuerlig oppdatere en stor og stigende portefølje med egne produkter. (Se 5.4.2).

BIBSYS bør ta på seg rollen å utforme kravspesifikasjoner i samarbeid med bibliotekene, lyse ut anbud på vegne av bibliotek som er interessert, og anskaffe og tilrettelegge de produkter og tjenester som er aktuelle. Det blir stadig viktigere for bibliotekene å integrere ulike tjenester i egen institusjon, og BIBSYS' rolle som integrator av tjenester fra flere ulike kilder og leverandører vil få økende betydning. (Se 5.4.2).

BIBSYS bør kunne løse enkelte utviklingsoppgaver på oppdrag fra ett eller flere bibliotek mot betaling. Det bør utarbeides retningslinjer for håndtering av slike utviklingsoppgaver. (Se 5.4.3).

BIBSYS bør endre organisasjonen internt fra en teknologistyrt til en mer kunde- og produktorientert markedsorganisasjon. Det er behov for en sterkere betoning av et kunde- og leverandørforhold mellom BIBSYS og medlemsbibliotekene. (Se 5.5).

Beslutningsstrukturen bør endres dersom BIBSYS skal overleve som system og spille den rolle det potensielt kan ha som et effektivt verktøy for utvikling og modernisering av bibliotek-tjenestene. (Se 5.5).

Styrefunksjonen bør profesjonaliseres for å øke beslutningsevnen i organisasjonen. Styret bør sammensettes ut fra bred kompetanse, ikke ut fra representativitet. (Se 5.5).

BIBSYS' råd bør nedlegges og erstattes av brukerfora for informasjon og dialog med bibliotekene om nye produkter, utviklingsprosjekter etc. som rene informasjons- og diskusjonsfora. Utvalget mener rådet har utspilt sin rolle fordi det ikke synes å bidra til effektiv styring av BIBSYS. (Se 5.5).

Referansegruppene bør nedlegges. Ved behov kan det i stedet opprettes tidsbegrensede prosjektgrupper for ulike innsatsområder, sammensatt av personer som oppnevnes av bibliotekene og fra BIBSYS. Utvalget mener referansegruppene har utspilt sin rolle, idet de verken skal eller kan reflektere bibliotekenes prioriteringer og strategiske behov. (Se 5.5).

BIBSYS' nasjonale oppgaver bør framheves og vektlegges i større grad enn hittil. BIBSYS representerer et nasjonalt gode som bør sikres og ivaretas som en sentral nasjonal oppgave i

kraft av å være et system basert på og bygget opp omkring en sentral felles katalog. BIBSYS' formål bør endres i tråd med dette. (Se 5.6).

Deler av BIBSYS' basisoppgaver bør defineres som en del av en nasjonal infrastruktur som finansieres direkte fra sentrale myndigheter. Utvalget mener finansieringen av BIBSYS må settes i en større sammenheng. En infrastruktur for forskning og høyere utdanning som skal tjene hele sektoren, må finansieres på en måte som fordeler utgiften over hele den sektor den betjener. (Se 5.8).

BIBSYS bør finansieres etter en tredelt modell:

- en del av basisfinansieringen knyttes til BIBSYS' nasjonale funksjoner
- en del knyttes til avgifter fra medlemsinstitusjonene
- en del knyttes til prosjektbasert finansiering, dvs. oppdrag som utføres for eller på vegne av et antall bibliotek eller andre (Se 5.8)

Utvalget anbefaler at aksjeselskap blir valgt som framtidig organisasjonsform for BIBSYS. BIBSYS står overfor betydelige teknologiske utfordringer som vil stille store krav til styringsevne og finansiering. Utvalget mener aksjeselskapsformen i større grad enn forvaltningsorganformen vil kunne effektivisere styringsevnen og arbeidet med finansiering av framtidige utviklingsoppgaver. (Se 6.4).

Utdannings- og forskningsdepartementet bør stå som eier av BIBSYS som aksjeselskap. Utvalget mener at BIBSYS er en viktig nasjonal infrastruktur for hele biblioteksektoren. Utdannings- og forskningsdepartementet og Kirke- og kulturdepartementet må derfor vurdere om Kirke- og kulturdepartementet også bør delta på eiersiden eller sikres innflytelse på annen måte. (Se 6.4).

2 Endrede rammebetingelser og utviklingstrekk

2.1 Omstilling i sektoren høyere utdanning

Universitetene, de vitenskapelige høgskolene og de statlige høgskolene har ansvaret for utdanningstilbud til nærmere 175 000 studenter, nærmere 20 000 ansatte og en økende mengde søkere til etter- og videreutdanningstilbud. Høyere utdanning er et meget betydelig samfunnsgode, både for den enkelte og for samfunnet som helhet. Gjennom institusjonenes virksomhet innenfor forskning, utdanning og formidling er de viktige som kulturbærere og demokratibyggere.

Sektoren gjennomgår eller har nylig gjennomgått en rekke krevende omstillinger. Blant de viktigste er Kvalitetsreformen, ny finansieringsmodell, ny doktorgrad og nye doktorgradsprogrammer, nye modeller for ledelse, endringer i eiendomsforvaltningen samt ny organisering av randsonevirksomheten. Kvalitetsreformen, som er basert på St.meld. nr. 27 (2000-2001) "Gjør din plikt - krev din rett", innebærer en markert omstilling og fornyelse av universitetenes og høgskolenes virksomhet. Fagene er modulisert, og det er etablert ny studiestruktur, nye grader og karakterer. Den interaktive delen av undervisningen er økt, og planlegging og gjennomføring av studier er i høy grad avhengig av IKT-verktøy. Universitets- og høgskolebibliotekene er viktige deltakere i arbeidet med å realisere Kvalitetsreformen. I samarbeid skal bibliotekene videreføre det etablerte nettverkssamarbeidet og utvikle nye tjenester til studenter og ansatte.

Bibliotek- og informasjonstjenestene er under sterk omlegging, bl.a. med stadig større vekt på digitale tjenester og formidling av informasjon som foreligger utenfor biblioteket ved den enkelte institusjon. Nye arbeidsmåter åpner for nye samarbeidsmønstre, og det er ikke gitt at de tradisjonelle måtene å organisere bibliotekene og bibliotekstjenestene på vil være hensiktsmessige i framtida. Imidlertid er en fungerende og godt utbygd bibliotek- og informasjonstjeneste helt uunnværlig både for forskning og utdanning. Sluttbrukeren står i sentrum for bibliotekene. En felles utfordring er å utvikle nye tjenester og produkter som er tilpasset studentenes og de ansattes arbeidsdag. En annen sentral utfordring er å formidle informasjon og kunnskap til samfunnet rundt universitetene og høgskolene.

Ett av de sentrale bindeleddene mellom institusjonenes bibliotek utgjøres av BIBSYS. Bibliotekene bruker BIBSYS i forbindelse med anskaffelse, registrering og gjenfinning av trykt og elektronisk materiale og til administrering av lån. Disse funksjonene er grunnstammen i systemet som ble startet med målsetting å effektivisere bibliotekenes interne arbeidsrutiner. Fokus var på bibliotekene og de bibliotektilsatte. Senere har ny teknologi dreid fokus over mot sluttbrukerne. BIBSYS har tilpasset seg den teknologiske utviklingen med nye krav til søke- og gjenfinningsfunksjoner, dokumentlagring og tilrettelegging av elektroniske tidsskriftstjenester. I økende grad stilles det også krav til institusjonene om dokumentasjon av virksomhetens resultater, og BIBSYS har utviklet en modul for forskningsdokumentasjon. BIBSYS som organisasjon er således en sentral leverandør av tjenester til sektoren, og systemet vil ha en sentral plass i utviklingen av det nasjonale digitale bibliotek.

Omstillingen i sektoren høyere utdanning må sees i sammenheng med de omstillinger og krav til effektivitet som hele offentlig sektor er stilt overfor. Flere tjenester konkurransenutsettes, og

forvaltningsorganer får ny tilknytningsform til staten gjennom omdanning til ulike former for selvstendige rettssubjekter. Virksomheter som tidligere hadde monopolstatus, møter nå konkurranse fra både nasjonale og internasjonale aktører. Disse trekkene i den forvaltningspolitiske utviklingen er nærmere gjennomgått i innstillingen fra Sandutvalget i NOU 2003:34 "Mellom stat og marked" om selvstendige organisasjonsformer i staten. Store reformer er gjennomført ved økt bruk av delegasjoner og fullmakter innenfor statsforvaltningen og endring av tilknytningsform og styringssystem for en rekke statlige virksomheter.

Disse hovedtrekkene gjelder også universiteter og høyskoler. Institusjonene er fortsatt forvaltningsorganer, men har fått vide faglige og administrative fullmakter. Universiteter og høyskoler er nettobudsjetterte forvaltningsorganer med særskilte fullmakter nedfelt i universitets- og høyskoleloven. Endringstakten de senere år er svært høy. Den første felles lov for landets universiteter og vitenskapelige høyskoler kom i 1989. I 1995 ble denne endret til også å omfatte de statlige høyskolene. I 2002 ble loven endret med hensyn til sammensetning av styringsorganer. Ytterligere et nytt forslag om felles lov for private og statlige institusjoner forelå i 2003, som også innebar forslag om å endre tilknytningsform for de statlige institusjonene (Ryssdalutvalget). Regjeringen fulgte opp Ryssdalutvalgets innstilling (NOU 2003:25) med å legge fram et forslag til ny felles lov om universiteter og høyskoler i statlig og privat sektor våren 2004 (Ot.prp. nr. 79 (2003-2004)).

Dette illustrerer de store endringer i rammebetingelser og krav til omstilling som forsknings- og utdanningsinstitusjonene stilles overfor. I tillegg kommer endringer i teknologi både i faglig og administrativ bruk og nye krav fra sluttbrukerne til kvalitet og tilgjengelighet. Sammen med ny resultatbasert finansieringsmodell og større økonomisk handlefrihet bidrar dette til økt konkurranse mellom institusjonene. Inntjening står sentralt, men også kvalitet og effektivitet i virksomheten og resultatene av denne.

2.2 Nye utfordringer for bibliotekene

Endringer i institusjonenes virksomhet og i informasjons- og litteraturformidlingen reflekteres i kravene til bibliotekenes virksomhet. Det stilles krav til undervisning i informasjonskompetanse og bibliotekbruk, tilpasset de studieprogrammer som opprettes. Det stilles også krav til nye støttefunksjoner for lærere og studenter som følge av IKT-basert undervisning og fleksibel læring. Bibliotektilbudet vil i økende grad bli presentert på den enkeltes arbeidsplass (PC) som følge av overgang fra trykte til elektroniske kilder. Behovet for nærbibliotek for institusjonenes ansatte vil derfor bli redusert. Samtidig vil nye studie- og arbeidsformer øke behovet for nærbibliotek og læringsentra med fleksible arbeidsplasser for studentenes del. Fagtidsskrifter anskaffes i form av store "pakker", på tvers av enkeltinstitutters fagområder. Det blir nødvendig med et utvidet økonomisk forpliktende biblioteksamarbeid mellom institusjonene innen forskning og høyere utdanning, bl.a. i BIBSYS og Universitets- og høyskolerådet. Et eksempel på denne type samarbeid er etablering av konsortier for tilgang til elektroniske tidsskrifter og andre elektroniske informasjonsressurser.

I sum fører dette til en rekke endringer i bibliotekenes måte å innrette sin virksomhet på, bl.a.

- utvikling av nye IT-baserte tjenester integrert i studieprogrammene
- større grad av brukeropplæring integrert i studieprogrammene
- samarbeid om etablering og drift av læringsentra og støttefunksjoner for IKT-basert undervisning og læring

- utvikling av differensierte tjenester tilpasset ulike typer studieopplegg
- større krav til kompetanse i bibliotekpersonalet
- overgang til elektroniske tidsskrifter og bøker

En kostnadseffektiv bibliotekdrift må tilrettelegges slik at ressursene i størst mulig grad går til mediekjøp og utvikling av tjenestetilbud rettet mot brukerne. Kompetansen i biblioteket og personalet må være rettet inn mot undervisning og forskning, med dreining fra drift og rutiner til utviklingsoppgaver.

Endringene vil gi bibliotekene en ny rolle. Biblioteket vil framstå som et strategisk verktøy for institusjonen, en konkurransefaktor i kampen om nye studenter og en synlig del av profileringen utad. Biblioteket vil være et sentralt verktøy for fleksibel læring som kan bidra til høy kvalitet og økt produksjon i undervisning og forskning.

For å kunne realisere dette og utnytte til fulle det potensialet biblioteket har, må bibliotek og institusjon samarbeide tett. Institusjonen må i større grad være seg bevisst hvordan biblioteket kan bidra og hvilke krav og forventninger institusjonen har til bibliotekets virksomhet og resultater. Samarbeidsområder vil bl.a. være integrasjon av bibliotekets tjenester i studieprogrammene og bibliotekets rolle i et helhetlig læringsmiljø der informasjonsressursene inngår i en helhet med IKT og undervisning.

3 Status

3.1 Beskrivelse av BIBSYS

BIBSYS ble opprettet i Trondheim i 1972 som et samarbeidsprosjekt mellom Det Kongelige norske videnskabers selskabs bibliotek, Norges tekniske høgskoles bibliotek og Regnesenteret ved NTH (Gundersen 2004). Prosjektet fikk støtte av Riksbibliotek tjenesten, med forbehold om at systemet skulle kunne brukes av alle offentlige fag- og forskningsbibliotek i Norge. I løpet av perioden 1977-1990 kom alle universitetene med som avtalepartnere i samarbeidsprosjektet. BIBSYS ble tatt i bruk i nasjonalbiblioteksammenheng i 1989, i forbindelse med opprettelsen av Nasjonalbibliotekavdelinga i Rana. Institusjoner innenfor høgskolesektoren sluttet seg også til BIBSYS som medlemmer. I dag har antallet medlemmer økt til ca. 100, hvorav de fleste fortsatt er innenfor universitets- og høgskolesektoren (se vedlegg 2).

3.1.1 Formål

BIBSYS ble startet som et bibliotekautomatiseringsprosjekt for å effektivisere interne arbeidsrutiner ved to bibliotek. Etter hvert har BIBSYS utviklet seg til å bli et nasjonalt elektronisk informasjonssystem med tjenester rettet både mot bibliotekansatte og sluttbrukere. BIBSYS' nåværende formål er nedfelt i pkt. 3 i samarbeidsavtalen om bruk, drift og utvikling av BIBSYS av 1999:

”BIBSYS formål er å stille til rådighet og utvikle kostnadseffektive informasjonstjenester og informasjonsdatabaser for deltakerne, å anskaffe, utvikle og drive Edbaserte fellessystemer for å ivareta driftsoppgaver knyttet til registrering, gjenfinning, utlån og fjernlån i deltakernes bibliotek.”

3.1.2 Tjenestetilbud

BIBSYS er et felles, sentralisert system for medlemsinstitusjonene. BIBSYS Biblioteksystem ivaretar alle interne bibliotekrutiner, som f.eks. utlån, registrering og innkjøp. Det er full integrasjon mellom modulene i biblioteksystemet, og det er et grunnleggende prinsipp at bibliografiske data og andre data blir gjenbrukt gjennom hele systemet. Bibliotekbasen i BIBSYS er en felles, sentral katalog over samlingene til alle deltakerbibliotekene. Databasen inneholder vel 3,8 millioner ulike dokumenter pr. august 2004, og til disse titlene er det knyttet 10,7 millioner eksemplarer. Databasen er fritt tilgjengelig på Internett for deltakerinstitusjonenes brukere og allmennheten for øvrig.

I tillegg til biblioteksystemet tilbyr BIBSYS bibliotekene flere andre produkter og tjenester. BIBSYS har bl.a. utviklet et system for forskningsdokumentasjon, ForskDok, som kan benyttes av alle forskningsinstitusjoner i Norge. Et annet tilbud er BIBSYS Emneportal. Emneportalen er et fellesprosjekt for universitets- og høgskolesektoren hvor bibliotekene samarbeider om å velge ut og registrere Internett-ressurser til bruk for studenter og ansatte.

BIBSYS tilbyr dessuten bibliotekene drift av et stort antall internasjonale fagdatabaser fra den kommersielle leverandøren OVID, et webgrensesnitt for samtidig søk i eksterne databaser (Zsøk) og en bildedatabase (BIBSYS Galleri).

BIBSYS ivaretar også nasjonale funksjoner for Nasjonalbiblioteket. Nasjonalbiblioteket bruker BIBSYS som katalog for trykte og digitale dokumenter, lydbøker og innspilt musikk, og BIBSYS er således ett av Nasjonalbibliotekets hovedverktøy for produksjon av bibliografiske data. I pliktavleveringsarbeidet er BIBSYS et viktig verktøy både for Nasjonalbiblioteket og de andre pliktavleveringsbibliotekene. BIBSYS har utviklet egen programvare for å ta hånd om Depotbibliotekets bruk av automatlager, og slik er BIBSYS også et viktig instrument for Nasjonalbiblioteket i fjernlånsarbeidet.

Virksomheten til BIBSYS er basert på samvirke mellom de deltakende bibliotek. Bibliotekene bygger opp katalogen i BIBSYS i fellesskap, og de bidrar med bibliotekfaglig kompetanse til utvikling av systemet.

3.1.3 Organisering og styring

Fra 1. juli 2000 har BIBSYS vært organisert som en egen enhet knyttet til NTNU, som har det administrative ansvaret for BIBSYS. BIBSYS har et eget styre, og er ikke underlagt NTNUs styringsordninger i faglige spørsmål. Styret oppnevnes av Utdannings- og forskningsdepartementet og har 9 medlemmer. Styret har følgende sammensetning:

- 3 medlemmer fra universitetene og de vitenskapelige høgskolene
- 1 medlem fra de statlige høgskolene
- 2 medlemmer etter forslag fra Kulturdepartementet
- 1 medlem etter valg av og blant BIBSYS' ansatte
- 2 medlemmer oppnevnt av Utdannings- og forskningsdepartementet
- 1 felles observatør fra tjenestemannsorganisasjonene

Styret har det overordnede ansvaret for den faglige virksomheten i BIBSYS, og styrets oppgaver er nærmere angitt i pkt. 6.1 i samarbeidsavtalen av 1999:

"Styret skal behandle følgende saker:

- generelle og prinsipielt viktige spørsmål for virksomheten i BIBSYS
- budsjett
- årsplan i henhold til fastsatt budsjett
- årsberetning og regnskap
- avtaler om store nyinnkjøp
- BIBSYS organisering
- opptak av nye medlemmer
- om andre institusjoner og/eller brukere skal tilbys BIBSYS tjenester
- instruks for daglig leder"

Foruten styre har BIBSYS et råd med en representant fra hver av medlemsinstitusjonene og i tillegg representanter fra ABM-utvikling og tjenestemannsorganisasjonene. I henhold til pkt. 6.3 i samarbeidsavtalen av 1999 har rådet følgende funksjon: "Rådet skal være et kontaktorgan mellom styret og bibliotekmiljøet og skal dermed fungere som brukermiljøenes kanal til styret." Det blir avholdt årlige rådsmøter, hvor styrets årsberetning, overordnede retningslinjer

og langtidsplaner skal behandles. BIBSYS har dessuten opprettet seks rådgivende referansegrupper, derav fire for fagområder innenfor biblioteksystemet, en for emneportalen og en for forskningsdokumentasjonssystemet. Det blir årlig arrangert statusmøter mellom ledelsen i BIBSYS og BIBSYS-bibliotekene. Det holdes separate statusmøter med hvert av universitetsbibliotekene og Nasjonalbiblioteket. For de øvrige bibliotekene holdes det felles statusmøter med flere bibliotek.

Internt er BIBSYS organisert i fire grupper: utvikling, drift og vedlikehold, informasjon og teknisk-administrativ gruppe. Organisasjonen har totalt ca. 40 ansatte med kompetanse innenfor fagfelt som IT-systemutvikling, IT-drift, dataforvaltning og bibliotekfag.

3.1.4 Finansiering

Siden oppstarten i 1972 har finansieringen av BIBSYS hovedsakelig vært basert på en modell for fordeling av kostnadene. Medlemsinstitusjonene betaler en årlig avgift til BIBSYS etter en spesiell fordelingsnøkkel. Som hovedregel blir statstilskuddet til institusjonene brukt som beregningsgrunnlag for nåværende fordelingsnøkkel. Der hovedregelen ikke kan brukes, utgjør totalbudsjettet for institusjonen eller antall årsverk på biblioteket beregningsgrunnlaget. BIBSYS mottar i tillegg et årlig tilskudd fra Utdannings- og forskningsdepartementet. Dette tilskuddet har de senere år vært på 3 millioner kroner. Fra 2004 har BIBSYS' styre skilt ut enkelte produkter og tjenester som finansieres separat utenom den årlige avgiften. Det gjelder forskningsdokumentasjonssystemet, bildedatabasen, drift av fagdatabasene fra OVID samt kurs og driftsoppdrag. BIBSYS' budsjett er i 2004 på totalt 36 millioner kroner hvorav de separat finansierte tjenestene utgjør 3,4 millioner kroner.

3.2 Hvordan oppgavene løses i andre land

Som en referanseramme for evalueringen av BIBSYS er det nedenfor gitt en beskrivelse av forholdene i andre land. Hovedvekten er lagt på andre nordiske land, som det er mest naturlig å sammenlikne Norge med.

Ingen av de andre nordiske landene har et felles, integrert biblioteksystem som BIBSYS. Andre nordiske land opererer med en kombinasjon av sentrale og lokale systemer. De har felles, sentrale kataloger, men bruker lokale biblioteksystemer til funksjoner som utlån og innkjøp. Det innebærer at data må overføres mellom sentrale og lokale systemer. I Sverige er det imidlertid nylig fremmet forslag om å utvikle det nasjonale katalogsystemet Libris mot et fullstendig biblioteksystem som også inkluderer oppgaver som tidligere var løst lokalt. Det er antatt at en slik utvikling vil gi store muligheter for rasjonalisering i bibliotekene.

3.2.1 Sverige

Kungliga biblioteket (KB) er Sveriges nasjonalbibliotek. KB har som en av sine oppgaver å forbedre og effektivisere informasjonsforsyningen til høyere utdanning og forskning, og har ansvar for samordning av forskningsbibliotekene og for biblioteksystemet Libris.

BIBSAM er KBs avdeling for nasjonal samordning og utvikling. BIBSAM arbeider bl.a. med å inngå sentrale lisensavtaler for bruk av databaser på vegne av universitetene og høyskolene.

Libris-avdelingen ved KB har ca. 19 ansatte, og har ansvar for utvikling og drift av nasjonale løsninger innenfor bibliotekområdet. En sentral oppgave er drift og utvikling av det nasjonale biblioteksystemet Libris, som har funksjoner for søking, katalogisering og fjernlån. Libris-databasen er en nasjonal samkatalog for ca. 300 svenske forsknings- og spesialbibliotek. Lånestatus er tilgjengelig for bokbestanden til de større Libris-bibliotekene.

Libris har også ansvar for drift av Bibliotek.se, en nettressurs for samsøking i samlingene til svenske offentlige bibliotek. Bibliotek.se er utviklet i samarbeid med Bibliotekstjänst AB og er statlig finansiert.

Bibliotekene katalogiserer i Libris, hvor Voyager blir brukt som katalogiseringsprogramvare. Data overføres deretter til bibliotekenes lokale biblioteksystemer. Det er 10 forskjellige biblioteksystemer i bruk lokalt, hvorav de mest vanlige systemene er Aleph, Voyager og Millennium. Bibliotekene arbeider også sentralt i Libris med fjernlånet.

Libris har nylig anskaffet en felles bibliotekportal. KB vil betale for investering og drift av portalen, og den årlige driftskostnaden er anslått til 1,5-2 millioner SEK. Portalen er først og fremst et tilbud til universitetene og høyskolene. Det vil være en sentral portal, men den skal kunne tilpasses lokale forhold. Portalen vil ha funksjoner for samsøk i mange ulike elektroniske ressurser, og den vil være et tillegg til andre tjenester fra Libris.

I KB-utredningen "KB – ett nav i kunskapssamhället" (SOU 2003:129) er det fremmet forslag om et innsatsprogram for samordnet digital informasjonsforsyning til utdanning og forskning, Sveriges nätbibliotek. BIBSAM igangsatte en intern utredning av saken i 2003, og det er gjennomført en mindre, ekstern studie våren 2004. Libris mener Libris-portalen kan bli en sentral plattform i et framtidig Sveriges nätbibliotek.

I KB-utredningen (SOU 2003:129 s. 166) er det også fremmet forslag om å utvikle Libris til et nasjonalt biblioteksystem som inkluderer utlåns- og innkjøpsrutiner: "Steget från en gemensam nationell katalog till ett centralt bibliotekssystem med cirkulations- och förvärvs-rutiner är stort, men något som starkt efterfrågas från Libris-biblioteken. I Norge har man sedan många år genom BIBSYS haft ett sådant system." Det tenkes gjort ved kjøp av ferdige systemer som koples sammen med dagens system. En slik utvikling vil føre til endringer i organisering og finansiering, og det er planer om å iverksette en utredning om saken høsten 2004.

Libris styres formelt sett av Riksbibliotekaren, som støtter seg til en rådgivende ledelsesgruppe. Ledelsesgruppen består av 16 biblioteksjefer fra de største katalogiserende bibliotekene. Det er også opprettet et katalogråd med ca. 35 representanter og et par andre referansegrupper.

Libris er sentralt finansiert med midler fra Utbildningsdepartementet. Kostnaden er ca. 20 millioner SEK.

3.2.2 Danmark

Biblioteksstyrelsen (BS) er Kulturministeriets sakkyndige organ for hele det offentlige bibliotekvesenet. BS har bl.a. som formål å medvirke til utvikling av forskningsbibliotekene som støtte for forskning og høyere utdanning.

Dansk BiblioteksCenter (DBC) produserer og leverer bibliografiske data og informasjonstjenester til de danske bibliotekene. DBC ble opprettet i 1991 etter at Bibliotekcentralen (BC), som tidligere utarbeidet den danske nasjonalbibliografien, gikk konkurs. DBC viderefører de bibliografiske oppgavene til BC. DBC er eid i fellesskap av stat, kommuner og Gyldendal. Tjenestene til DBC deles i kjerneytelser (basistjenester) og tilleggssytelser (betalingstjenester). I hovedsak omfatter tilleggssytelsene tilgang til ulike eksterne kilder til bibliografiske data, som f.eks. BIBSYS, Libris og WorldCat fra OCLC.

DBC medier er en selvstendig virksomhet som eies av Kommunernes Landsforening og Gyldendal. DBC medier leverer data, biblioteksystemer, rådgivning og materiale til utlån, jf. Biblioteksentralen i Norge.

På oppdrag fra statlige og kommunale myndigheter har DBC ansvar for drift og utvikling av DanBib. DanBib er en samkatalog for danske forsknings- og folkebibliotek, med felles funksjoner for katalogisering, søking, lokalisering og bestilling av lån. Det er lenker til lånestatus. DanBib mottar lokaliseringsdata i form av katalogiseringer fra forskningsbibliotekene og lokaliseringssinnberetninger fra folkebibliotekene. De enkelte bibliotek, både forsknings- og folkebibliotek, har sine egne lokale biblioteksystemer. Data i lokal katalog overføres til og fra DanBib for å sikre gjenbruk av data. Lånebestillinger formidles via DanBib til det lokale bibliotek.

Bruk av DanBib krever abonnement. BS betaler DanBib-lisensen på vegne av de statlige bibliotekene, og totalkostnaden for 2004 er 6,5 millioner DKK. Av dette beløpet blir 4,8 millioner DKK finansiert med midler fra BS' bevilgning og 1,7 millioner DKK blir innkrevd fra de statlige bibliotekene.

DBC har etablert en ny rådgivningsstruktur med et faglig råd, hvor det er direkte involvering av lederrepresentanter fra bibliotekene. DanBibs utviklingsplan sendes hvert år på høring til bibliotekene, og DBC holder dessuten ofte møter med forskjellige tema, som f.eks. utveksling av katalogdata mellom systemene.

Bibliotek.dk er en nettbasert, fritt tilgjengelig database over samlingene på danske offentlige bibliotek. Tjenesten gir sluttbrukerne tilgang til innholdet i DanBib, inklusiv muligheten for elektronisk litteraturbestilling. BS setter de overordnede rammer for Bibliotek.dk, mens DBC står for utvikling og drift. Bibliotek.dk er statlig finansiert, og kostnaden for 2004 er 8,9 millioner DKK.

Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek

Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek (DEF) startet som et prosjekt med et budsjett på 200 millioner DKK for prosjektperioden 1998-2002. Formålet med prosjektet var å støtte dansk forskning og utdanning ved å styrke utviklingen av danske forskningsbibliotek og skape en sammenhengende og enkel adgang til disse bibliotekenes informasjonsressurser. Av

denne bevilgningen ble det også brukt midler på å oppgradere lokale systemer på bibliotekene til et nivå man tidligere hadde nådd i Norge.

I 2003 gikk DEF over i en driftsfase med en permanent finanslovbevilgning. Bevilgningen for 2003 var på 11,6 millioner DKK. Den overordnede ledelse av DEF blir ivaretatt av et koordineringsutvalg som består av medlemmer fra Kulturministeriet og Ministeriet for Videnskap, Teknologi og Udvikling. En styringsgruppe med sju medlemmer fungerer som direksjon for koordineringsutvalget og dermed som ledelse for DEF, mens BS ivaretar den daglige ledelse av DEF. I 2003 ble det opprettet arbeidsgrupper for seks av de sju programområdene i DEF. Programområdene er systemarkitektur, portaler, lisenser, brukerfasiliteter, digitalisering, e-læring og e-publisering.

3.2.3 Finland

Helsinki universitetsbibliotek er Finlands nasjonalbibliotek. Biblioteket skal være nasjonal tjeneste- og utviklingsenhet for forskningsbibliotek og sørge for å fremme biblioteksarbeid nasjonalt og internasjonalt.

Helsinki universitetsbibliotek drifter og utvikler Linnea-samkatalogene (Linda, Manda, Arto og Viola). Linda er samkatalogen for de finske universitetsbibliotekene og noen få andre store bibliotek, og inneholder referanser til ulike typer materiale med lenker til beholdningsdata og lånestatus. Bibliotekene katalogiserer i sine lokale systemer, og samkatalogen oppdateres automatisk med postene fra de lokale systemene.

Linnea-samkatalogene finansieres av midler fra Utdanningsdepartementet og inntekter fra bruk av samkatalogene. Bibliotek som registrerer sine samlinger i Linnea, kan bruke Linnea gratis. Andre må inngå kontrakt med Helsinki universitetsbibliotek og betale for bruk (søking og kopiering av katalogposter).

Helsinki universitetsbibliotek har også ansvaret for Linnea-nettverket, som består av Linnea-samkatalogene og de lokale databasene til universitetsbibliotekene og noen få andre store bibliotek. Alle Linnea-bibliotekene bruker det samme biblioteksystemet. Da det ble nødvendig å skifte biblioteksystem rundt år 2000, ble det opprettet et Linnea2-konsortium med de 20 universitetsbibliotekene, Riksdagens bibliotek og det nasjonale depotbiblioteket. Nye institusjoner kan slutte seg til som assosierte medlemmer og kjøpe tjenester fra konsortiet og Helsinki universitetsbibliotek.

I følge vedtektene til konsortiet må de fleste avgjørelser, særlig økonomiske, godkjennes av rådsforsamlingen, basert på konsensus. Konsortiets styringsgruppe består av sju medlemmer, derav ett medlem fra Helsinki universitetsbibliotek og fem bibliotekledere. Det er også opprettet arbeidsgrupper.

Linda-databasen eies av Helsinki universitetsbibliotek. Selv om konsortiet ikke er organisatorisk involvert, mener biblioteket det er viktig å få aksept fra konsortiet i betydningsfulle spørsmål vedrørende Linda.

Det ble ikke gitt sentrale bevilgninger fra Utdanningsdepartementet da biblioteksystemet Voyager erstattet det tidligere biblioteksystemet VTLS i 2001. Universitetene må derfor selv finansiere sin andel av kostnadene til maskinvare og programvarelisensen.

FinELib

Det nasjonale elektroniske bibliotekprogrammet FinELib ble startet som et prosjekt i 1997. Fra år 2000 har programmet vært en permanent del av arbeidet til Helsinki universitetsbibliotek. Et formelt konsortium ble dannet i 2001. Konsortiet består av alle de finske universitetene, yrkeshøgskoler, folkebibliotek og flere forskningsinstitutter. Konsortiet har en styringsgruppe med representanter fra ledelsen ved universiteter og universitetsbibliotek, yrkeshøgskoler, forskningsinstitutter, folkebibliotek og Utdanningsdepartementet samt representanter for brukerne. Det er også opprettet en konsortiegruppe og flere ekspertgrupper innenfor ulike fagområder.

Målet til FinELib er å anskaffe finske og internasjonale elektroniske ressurser av høy kvalitet til støtte for undervisning, læring og forskning. FinELib inngår lisensavtaler for elektroniske ressurser for medlemmene i konsortiet, og arbeider for å forbedre ressursenes tilgjengelighet.

FinELib finansieres dels med sentrale midler fra Utdanningsdepartementet, dels med midler fra de enkelte institusjonene. I 2003 ble det totalt bevilget ca. 10 millioner EUR til FinELib. De sentrale bevilgningene utgjorde en tredjedel av beløpet. Det er utarbeidet en modell for kostnadsdeling innenfor konsortiet.

FinELib var i 2002-2003 gjenstand for en grundig evaluering (Varis & Saari 2003).

3.2.4 Andre land utenfor Norden

Det er spesielt andre nordiske land det er interessant å sammenlikne Norge med. Beskrivelsen av forhold utenfor Norden er derfor begrenset til en kortfattet beskrivelse av Pica, med hovedvekt på den organisatoriske utviklingen. Pica har fellestrekk med BIBSYS, men har gjennomgått store organisatoriske endringer de siste årene. Pica er kjøpt opp av OCLC Inc. og inngår nå i OCLC PICA, som framstår som en kommersiell organisasjon.

Pica ble dannet i 1969 som en kooperativ medlemsorganisasjon for akademiske bibliotek i Nederland. I 1986 ble Pica en uavhengig stiftelse. Siden begynnelsen av 1990-tallet har Pica fokusert på bibliotekautomatisering og utvikling av elektroniske informasjonstjenester til sluttbrukere. Det integrerte Pica-systemet er også blitt solgt til Tyskland og Frankrike.

I 1998 konkluderte et konsulentfirma med at Pica burde endre sin organisasjon og struktur. Det ble anbefalt å omgjøre Pica til et B.V.¹ slik at den rettslige strukturen skulle gi et bedre grunnlag for realisering av tiltenkte aktiviteter i Nederland og Europa. Stiftelsen Pica ble derfor omdannet til selskapet Pica B.V. i 1999. Det ble dessuten anbefalt å endre organisasjonen internt fra en sterkt teknologistyrte organisasjon til en mer kunde- og produktorientert markedsorganisasjon.

¹ Et selskap med begrenset ansvar etter nederlandsk lov.

I 1998 førte Pica samtaler med OCLC om å inngå et tett samarbeid, og året etter ble det undertegnet en kontrakt mellom Pica og OCLC. Det var enighet om at OCLC skulle erverve 60 % av aksjene i Pica B.V. i løpet av år 2000. OCLC er en nonprofit organisasjon som leverer tjenester til 41 000 bibliotek i 82 land og territorier. OCLC PICA ble dannet i 2002 ved sammenslutningen av Pica B.V. og OCLC Europe, the Middle East and Africa, en avdeling av OCLC Inc.

OCLC PICA tilbyr tjenester beregnet både på bibliotekansatte og sluttbrukere. Blant deres produkter er et lokalt biblioteksystem, portalprogramvare, fjernlånssystemer, digitaliserings-tjenester og systemer for håndtering av metadata. OCLC PICA er dessuten vert for den nederlandske samkatalogen, noen tyske samkataloger og en fransk samkatalog.

4 Evaluering av BIBSYS

For å vurdere hvordan BIBSYS løser sine oppgaver i dag har utvalget innhentet informasjon gjennom samtaler med representanter fra medlemsinstitusjoner i BIBSYS. Det ble avholdt tre møter i mai 2004 for å gjennomføre samtalene. På det ene møtet deltok Universitets- og høgskolerådets bibliotekutvalg med representanter fra det nåværende og det forrige bibliotekutvalget. Til de to øvrige møtene var Nasjonalbiblioteket, universitetene og et representativt utvalg fra høgskolesektoren og andre BIBSYS-institusjoner invitert. I samtalene ble det spesielt fokusert på tjenestetilbud, retning, organisering og styring, og finansiering.

Utvalget har i tillegg innhentet informasjon fra BIBSYS. BIBSYS gjennomførte våren 2004 en egevaluering på oppdrag fra utvalget. Egevalueringen er gjort i form av en analyse av BIBSYS' sterke og svake sider, trusler og muligheter (SWOT-analyse).

4.1 BIBSYS-samarbeidet

Det går fram av den eksterne evalueringen at BIBSYS er et viktig samarbeidsprosjekt for medlemmene. BIBSYS er et felles system som binder universitets- og høgskolesektoren sammen. Flere medlemmer påpeker dessuten at BIBSYS-samarbeidet bidrar til utvikling av kompetansehevende nettverk og faglige fora for de bibliotekansatte. Egevalueringen vektlegger at BIBSYS-samarbeidet har gitt effektivitet i utvikling og drift av tjenestene.

4.2 Tjenestetilbud

BIBSYS-systemet har integrerte funksjoner, ressursbesparende gjenbruk av data og felles tilgang til medlemsbibliotekenes samlinger. Den eksterne evalueringen viser at medlemmene betrakter dette som verdifulle trekk ved BIBSYS. Flere bibliotek påpeker at BIBSYS er en merkevare for sluttbrukerne, og det blir ansett som positivt at sluttbrukerne kan benytte det samme systemet ved alle BIBSYS-institusjonene.

BIBSYS tilbyr bibliotekene et bredt spekter av produkter og tjenester. Egevalueringen viser at kombinasjonen av et bredt tilbud og begrensede disponible ressurser kan ha gått på bekostning av kvaliteten på noen av produktene og tjenestene. Den eksterne evalueringen bekrefter dette inntrykket. Mange bibliotek mener basissystemet (de indre arbeidsrutinene) er blitt gammeldags og tungvint i bruk sammenliknet med andre systemer. De etterlyser derfor en modernisering både når det gjelder funksjonalitet og brukergrensesnitt. Det går i tillegg fram av den eksterne evalueringen at håndteringen av elektroniske ressurser i BIBSYS bør forbedres. En rekke bibliotek gir uttrykk for at BIBSYS fortsatt håndterer elektroniske medier dårligere enn trykte medier i forhold til registrerings- og brukerbetingelser.

Egevalueringen viser at også BIBSYS ser et klart behov for modernisering av tjenestetilbudet. BIBSYS peker dessuten på at biblioteksystemet ble modellert allerede i 1986-87. Siden den tid er nye moduler utviklet, og ny teknologi, nye standarder, dataformater og dokumenttyper er lagt inn i systemet. Det har medført at det nå er behov for en ny overordnet

datamodell og systemdesign. Både egnevalueringen og den eksterne evalueringen avdekker for øvrig at prosjektgjennomføringen i BIBSYS ikke har vært tilfredsstillende de siste årene. Det påvirker tilliten til BIBSYS som tjenesteleverandør.

4.3 Retning

BIBSYS tilbyr bibliotekene produkter som i sterk grad har vært basert på egenutvikling. Det gjelder f.eks. de eldste og tradisjonelle delene av biblioteksystemet. Etter hvert er det lagt mer vekt på integrasjon mellom egenutviklede produkter og kommersielle produkter. Egenevalueringen og den eksterne evalueringen avdekker at det er bred enighet om at en slik integrasjon og økt bruk av åpne eller kommersielle produkter er hensiktsmessig. Tilbudet av kommersielle produkter på markedet er langt større i dag enn da BIBSYS startet sin virksomhet. Denne situasjonen gir helt andre muligheter for integrering av ferdige produkter og systemer basert på standardiserte løsninger. Det blir påpekt at funksjonalitet, pris og leveringstid bør være avgjørende faktorer ved valg av egenutvikling eller kjøp av kommersielle produkter.

4.4 Organisering og styring

BIBSYS har siden oppstarten i 1972 hatt en organisasjonsstruktur der medlemmene har vært representert gjennom organer som styre, råd og referansegrupper. Det har gitt medlemmene muligheter til medbestemmelse i utvikling og drift av tjenestene. Egenevalueringen peker på at det har vært et krav om sterk brukermedvirkning, og BIBSYS mener brukermedvirkningen har gitt en følelse av eierskap til systemet. Det nære samarbeidet mellom BIBSYS-organisasjonen og medlemsinstitusjonene har i tillegg gitt BIBSYS tilgang til bred bibliotekfaglig kompetanse. I den forbindelse betrakter BIBSYS bruken av arbeidsgrupper og referansegrupper som nyttig for utvikling og drift av BIBSYS-systemet.

Egenevalueringen avdekker imidlertid at beslutningsprosessene kan være kompliserte og uklare til tross for at styringsstrukturen synes klar. Den eksterne evalueringen bekrefter at det er uklarhet blant medlemmene om beslutningsprosessene i BIBSYS. Det er også uklarhet om hvilke arenaer som er de mest effektive for å påvirke utvikling og drift av systemet. Foruten styre, råd og referansegrupper skal statusmøter med biblioteklederne, meldingssystem og e-post sikre brukermedvirkning og samspill mellom BIBSYS-organisasjonen og medlemmene. Den eksterne evalueringen tyder på at det er for mange arenaer til å ivareta disse funksjonene. BIBSYS framstår som en svært demokratisk organisasjon, men er samtidig lite transparent for medlemmene. Flere bibliotek mener det er et overskudd på demokrati, spesielt med henblikk på den brede sammensetningen i BIBSYS' råd. Rådet kan fungere som et informasjonsorgan, men det fungerer dårlig som et rådgivende organ for styret.

Både egnevalueringen og den eksterne evalueringen indikerer dessuten at brukergruppens roller og beslutningsområder er uklare. Det kan ha resultert i uklare strategiske valg og prioriteringer. Blant bibliotekene synes det f.eks. å være uklarhet om referansegruppens rolle og deres innflytelse på utviklingen i BIBSYS. Referansegruppens medlemmer representerer ikke institusjonene, men leverer innspill til prosjektgruppen i BIBSYS på bibliotekfaglig

grunnlag. Flere bibliotek finner dette forholdet problematisk siden referansegruppene også behandler viktige saker av strategisk betydning.

Den eksterne evalueringen viser også at de store bibliotekene opplever at de ikke har tilstrekkelig innflytelse på styringen av BIBSYS i forhold til ressursinnsatsen. Universitetsbibliotekene bidrar med mer enn 40 % av finansieringen til BIBSYS, men savner en arena å agere på som gir reell innflytelse.

4.5 Finansiering

Finansieringen av BIBSYS er hovedsakelig basert på årlige medlemsavgifter. Dagens finansieringsmåte gir BIBSYS trygghet og muligheter for langsiktig planlegging. På den annen side opplever BIBSYS at finansieringsmåten ikke gir rom for større investeringer i bestemte perioder. Den eksterne evalueringen tyder også på at større satsinger og finansiering av framtidig utvikling kan være en grunnleggende utfordring. Medlemsinstitusjonene er i en økonomisk presset situasjon siden ressurstilførselen ikke øker i takt med stadige nye oppgaver og krav som bibliotekene stilles overfor.

I den eksterne evalueringen kommer det til uttrykk ulike syn på BIBSYS' nåværende kostnadsfordelingsmodell. Noen bibliotek mener modellen er grei, og advarer mot modeller som gir uforutsigbarhet eller hemmer aktiv bruk av tjenestene. Andre bibliotek mener modellen mangler nødvendig dynamikk og bør endres.

4.6 Oppsummering av evalueringen

Egenevalueringen og den eksterne evalueringen viser at BIBSYS står overfor følgende hovedutfordringer:

1. Modernisering

Basissystemet trenger nytt brukergrensesnitt og bedre funksjonalitet, og det er nødvendig å utvikle bedre løsninger for elektroniske ressurser i BIBSYS. Tjenestetilbudet må moderniseres, og det er behov for en ny datamodell og systemdesign.

2. Integrasjon og modularisering

Det er mange kommersielle produkter på markedet, og det er ikke hensiktsmessig at BIBSYS egenutvikler alle produkter selv. Det blir i økende grad nødvendig å satse på standardiserte løsninger og integrering av kommersielle systemer med egenutviklede systemer.

3. Organisering og styring

Samspill på mange arenaer mellom BIBSYS-organisasjonen og medlemsinstitusjonene gjør BIBSYS lite transparent som organisasjon, og uklare ansvarsforhold og roller fører til uklare strategiske valg og prioriteringer. Det er behov for en organisasjon med klarere linjer, som kan ivareta forholdet til eierne og brukerne på en bedre måte enn i dag.

5 Endringer

5.1 Utvalgets vurderinger og forslag

På grunnlag av det foreliggende materiale vil utvalget i dette kapittelet drøfte de utfordringer BIBSYS står overfor, og fremme forslag om mulige endringer. I neste kapittel vil utvalget presentere alternative organisasjonsformer og drøfte i hvilken grad de er egnet til å møte utfordringene.

5.2 Utfordringer

Evalueringen viser hovedutfordringene for BIBSYS. To av disse utfordringene henger tett sammen. Det ene er behovet for *modernisering* av eget basissystem. Det er også et sterkt krav om å utvikle god *integrasjon* mot andre systemer, som delvis er eksterne og kommersielle. BIBSYS selv må i all hovedsak ha ansvar for moderniseringen. Det er antakelig bare BIBSYS som har tilstrekkelig kompetanse til dette, og det er sterkt behov for å ha en organisasjon som både forvalter og utvikler et nasjonalt system for universitets- og høyskolesektoren.

Det blir stadig viktigere å arbeide med integrasjon mot andre systemer. Dette vil være et spenningsfelt for BIBSYS som organisasjon, der det ikke kan trekkes entydige og klare grenser mellom hva som skal være løsninger som utvikles i egen regi, og hva som skal overlates til andre aktører. Det vil være medlemsinstitusjonene og markedet for BIBSYS' tjenester som til enhver tid fastsetter denne grensegangen. Men uansett vil BIBSYS få krevende utfordringer i forhold til krav om gode løsninger for integrasjoner mellom eget system og andre tilgrensende løsninger.

Den tredje utfordringen som evalueringen stiller opp, er av organisatorisk art, men har sammenheng med de teknologiske hovedutfordringene. Når framtida krever sterkt fokus på utviklingsoppgaver, blir behovet for klare strategiske valg og tydelig ansvar desto sterkere. I evalueringen er det klart uttrykt at det er nødvendig med nye organisatoriske grep for at BIBSYS skal bli best mulig i stand til å møte de teknologiske utfordringene. Det vil være denne utredningens hovedoppgave å finne konkrete løsninger for dette.

For å nærme seg en slik konkretisering kan det være nyttig å vurdere mer eksakt de organisatoriske problemstillinger som kan utledes av de teknologiske hovedutfordringene og utviklingsoppgavene BIBSYS står overfor.

For det første vil de kommende utviklingsoppgavene stille økte krav til *finansiering*. Det er neppe mulig både å modernisere nåværende system og å utvikle stadig nye integrasjonsløsninger uten å øke ressursinnsatsen til utviklingsoppgaver. En slik innsats krever en generell økning av virksomheten i volum. I tillegg er det nødvendig med utvikling og fornyelse av kompetanse, som delvis antakelig må tilføres utenfra. Økt finansiering av utviklingsoppgaver kan i prinsippet skje gjennom økte bevilgninger eller økonomiske bidrag fra sektoren (institusjonene eller departement). I tillegg må det frigjøres ressurser som BIBSYS forvalter selv, gjennom effektivisering eller omprioriteringer av nåværende oppgaver.

En andre og avgjørende faktor for å møte utfordringene vil for BIBSYS som organisasjon være å forbedre sin egen *styringsevne*. Behovet for finansiering og fornyelse av kompetanse vil kreve harde prioriteringer, idet svaret på utfordringene neppe ensidig kan gis gjennom økt ressurstilførsel utenfra. BIBSYS må i tillegg framstå som en organisasjon som klarer å gi retning gjennom god kommunikasjon med eiere og brukere av BIBSYS, som på sin side vil sette stadig større krav til de løsninger som utvikles. Dersom BIBSYS ikke svarer til forventningene, må brukerne finne alternative løsninger.

For å kunne drøfte BIBSYS' utfordringer på et tilstrekkelig bredt grunnlag, må også ytterligere problemstillinger enn de som er berørt i evalueringen, belyses nærmere. Dette gjelder de nasjonale oppgaver BIBSYS har i forhold til Nasjonalbiblioteket, og det behovet universitets- og høgskolesektoren har for en samordnet innsats i forhold til biblioteksystemer og forvaltningen av disse. Før dette drøftes de teknologiske utfordringene og BIBSYS' rolle nærmere.

5.3 BIBSYS' framtid og rolle

BIBSYS er et viktig virkemiddel i den nasjonale forsknings- og utdanningspolitikken som en del av infrastrukturen for forskning og høyere utdanning. Ansvaret for infrastrukturen bør legges på et overordnet nivå, for å oppnå stabil drift av basisoppgavene på fellesskapets vegne.

BIBSYS er i dag et viktig strategisk verktøy for bibliotekene, og bør ha som mål å bli det viktigste. Utvalget vil understreke den betydning BIBSYS har i forhold til en kontinuerlig effektivisering av bibliotekene. Effektiviseringsarbeidet hindres i dag av at BIBSYS framstår som et gammeldags system. Universitetsbibliotekene har derfor for noen tjenester valgt andre leverandørers løsninger. Bibliotekene har ønsket fleksibilitet i forhold til å kunne velge andre løsninger der hvor det synes mest hensiktsmessig. BIBSYS bør imidlertid kunne spille en viktig rolle som koordinator, rådgiver og drifter av felles systemer også i forhold til en slik situasjon. Etter utvalgets vurdering er det helt nødvendig å styrke BIBSYS' rolle som strategisk verktøy for bibliotekene.

BIBSYS vil likevel ikke kunne være "alt for alle". Bibliotekene vil ha egne utviklingsbehov som man ikke kan vente på at BIBSYS skal få tid og ressurser til å utføre, f.eks. utvikling av digitale læringsressurser i samarbeid med fagmiljøene. De store institusjonene og deres bibliotek har ressurser og kompetanse til å effektivisere sine ønsker uten å gå veien om BIBSYS, og BIBSYS kan i noen grad fortone seg for dem som et forsinkende og fordyrende ledd. Mange bibliotek vil imidlertid ikke ha samme mulighet som de store bibliotekene til å gå ut og handle på det åpne markedet. Utfordringen blir å sikre BIBSYS' eksistens i en konkurransesituasjon der andre aktører også vil være viktige bidragsyttere overfor bibliotekene.

5.4 Biblioteksystemet BIBSYS og de teknologiske utfordringene

5.4.1 Tjenesten

BIBSYS-bibliotekene har en felles database hvor kjernen er en felles katalog. Alle bibliotekene bidrar til verdiskapingen gjennom registrering av bibliografiske poster og andre data i databasen. Oppbyggingen og vedlikeholdet av databasen skjer altså i medlemsinstitusjonene. Gjenbruk av data i den felles databasen bidrar i stor grad til effektivisering av ressursbruken hos medlemsbibliotekene. Dokumenter blir kun registrert én gang, og bibliografiske data og andre data blir gjenbrukt i alle moduler i biblioteksystemet. Bibliotekenes samlede dokumentressurser blir dessuten effektivt utnyttet siden databasen gir felles tilgang til medlemsinstitusjonenes samlinger.

Evalueringen avdekker likevel at dagens system er gammeldags og i høy grad trenger modernisering og oppgradering. En slik oppgradering vil være en forutsetning for at BIBSYS skal kunne medvirke optimalt i den omstilling bibliotekene gjennomfører for å bli mer effektive og kunne møte Kvalitetsreformen med færre ressurser. Sluttbrukertjenestene og håndteringen av elektroniske medier er heller ikke fullt ut tilfredsstillende. Det er ikke utvalgets oppgave å gjøre en teknisk gjennomgang av BIBSYS som system. Men utvalget vil peke på at det åpenbart må settes inn betydelige ressurser enten til utskifting eller en raskere oppgradering enn det man synes å være i stand til innenfor dagens rammer.

BIBSYS-styret vedtok i 1985 å egenutvikle dagens versjon av BIBSYS Biblioteksystem. Det er ikke foretatt en grundig vurdering av fordeler og ulemper ved å skifte ut det nåværende systemet med et nytt system. En slik vurdering bør foretas. Hvis vurderingen viser at det vil være gunstig og teknisk mulig å skifte ut helt eller delvis dagens biblioteksystem med et nytt system, må dette finansieres særskilt. Innenfor dagens økonomiske rammer vil man ikke kunne ta en slik endring.

5.4.2 Retningen

BIBSYS' rolle som integrator av tjenester fra flere ulike kilder og leverandører vil få økende betydning. Samtidig blir det stadig viktigere for bibliotekene å integrere tjenestene i egen institusjon og med egen institusjons grensesnitt og design. Bibliotekene vil i økende grad ha mulighet til å kjøpe kommersielle produkter og tjenester der BIBSYS kan være en leverandør på linje med andre.

Utvalget mener at egenutvikling i større grad bør kombineres med kjøp av kommersielle produkter, slik BIBSYS til en viss grad allerede gjør i dag. I denne sammenheng er det avgjørende at BIBSYS-produkter lar seg sammenlikne med andre produkter, og for medlemmene er kvalitet, leveringstid og pris viktige faktorer. Produktene må prissettes, og det må gjøres kost/nytte-vurderinger av egenutvikling kontra implementering av kjøpte produkter.

Økt satsing på kjøp av kommersielle produkter har flere fordeler. Tjenestene blir mindre sårbare fordi man vil kunne bytte ut deler av systemet med nyere versjoner fra eksterne leverandører og derved slipper å måtte kontinuerlig oppdatere en stor og stigende portefølje

med egne produkter. I et system som hele tiden utvides og har behov for jevnlig oppgradering, kan omfanget etter hvert bli så stort at det ikke er regningssvarende å fortsette med det. Samtidig blir det lettere å identifisere kostnadene knyttet til utvidelse/oppgradering av systemet. Det vil imidlertid også være nødvendig å ta hensyn til de ulemper bruk av kommersielle produkter kan føre med seg, som f.eks. påvirkningsmulighet overfor leverandøren eller mangelfull bruk av standarder.

Utvalget mener at BIBSYS bør ta på seg rollen å utforme kravspesifikasjoner i samarbeid med bibliotekene, lyse ut anbud på vegne av bibliotek som er interessert, og anskaffe og tilrettelegge de produkter og tjenester som er aktuelle.

5.4.3 Basistjenester og betalingstjenester

Katalogen er det grunnleggende elementet i BIBSYS-systemet, både til bibliotekinterne funksjoner og som redskap for brukerne. Med basistjenester menes tjenester som er så nær knyttet til katalogen at det for bibliotekene vil være lite tjenlig eller ønskelig å trekke dem ut av systemet.

Det vil hele tiden være behov for utvikling av nye tjenester eller forbedring av gamle. Ønsket om utviklingsoppgaver overgår langt de ressurser som vil være tilgjengelige for utvikling. Utvalget ser det som naturlig at enkelte slike oppgaver løses mot betaling. Det er imidlertid vanskelig å skjelle mellom utviklingsbehov som bør inngå i basistjenesten og slike som skal finansieres særskilt.

Målet med alle utviklingsoppgaver må være:

- effektivisering av virksomheten i bibliotekene
- bedre tjenestene mot brukerne
- bedre datakvalitet og datastruktur

Utvikling av løsninger som er bestilt og finansiert av et enkelt bibliotek eller av grupper av bibliotek, må kunne skje i regi av BIBSYS eller andre leverandører i samarbeid med BIBSYS. Løsningene som BIBSYS utvikler, må ikke være i konflikt med basisfunksjonene i BIBSYS, og løsningene må kunne gjøres tilgjengelig for alle BIBSYS-bibliotekene. Det er en forutsetning at BIBSYS bare påtar seg oppdrag som har tilknytning til BIBSYS' produktportefølje. Det bør videre være en forutsetning at oppdragsgiver representerer rimelige store brukergrupper. Utvalget anbefaler at det utarbeides retningslinjer for håndtering av slike oppdrag.

5.5 De organisatoriske utfordringene

(Beskrivelse av dagens organisasjon, organer og deres oppgaver, se avsnitt 3.1).

BIBSYS er i dag en organisasjon basert på medlemskap for å understreke samarbeid og samordning, med årlig medlemskapsavgift/tilknytningsavgift. Det er behov for en sterkere betoning av et kunde- og leverandørforhold mellom BIBSYS og medlemsbibliotekene.

Utvalget anbefaler at BIBSYS endrer organisasjonen internt fra en teknologistyrte til en mer kunde- og produktorientert markedsorganisasjon. Dette må gjenspeiles i organisasjonsformen.

Det må ikke herske tvil om hvorledes bibliotekene skal fremme krav og behov, og hvorledes BIBSYS' organisasjon skal behandle og prioritere disse sakene. Evalueringen viser at det er uklart for medlemsbibliotekene hvorledes beslutningsprosessene i BIBSYS fungerer, bl.a. hvordan endringsforslag blir håndtert. Det kan også være vanskelig å vite hva som er den mest effektive kanalen for å påvirke utviklingen av systemet, da det i tillegg til de formelle kanalene også finnes uformelle kanaler, som tilsynelatende er viktige for å få gjennomslag. Det er derfor svært viktig at prosessene som fører fram til beslutninger og prioriteringer, blir klare og tydelige.

Utvalget mener at beslutningsstrukturen bør endres om BIBSYS skal overleve som system og spille den rolle det potensielt kan ha. Skal BIBSYS bli et effektivt verktøy for utvikling og modernisering av bibliotekjenestene, må organisasjonen gi raskere respons på bibliotekenes behov og i større grad reflektere deres prioriteringer enn i dag. Etter utvalgets oppfatning har BIBSYS behov for en profesjonalisering av styrefunksjonen, som kan øke beslutningsevnen i organisasjonen. Styret bør sammensettes ut fra bred kompetanse, ikke ut fra representativitet. (Styrefunksjonen er nærmere behandlet i avsnitt 6.2).

Utvalget mener BIBSYS' råd har utspilt sin rolle fordi det ikke synes å bidra til effektiv styring av BIBSYS. Utvalget mener videre at referansegruppene har utspilt sin rolle, idet de verken skal eller kan reflektere bibliotekenes prioriteringer og strategiske behov. Referansegruppene har en rådgivende funksjon, og deltakerne er oppnevnt ut fra sin faglige tyngde. Anbefalinger og prioriteringer som referansegruppene gir, vurderes i dag heller ikke ut fra BIBSYS' strategi, prioritering og kost/nytte-evaluering i overordnede organer før beslutning tas om eventuell oppfølging.

Utvalget foreslår følgende endringer:

- Rådet foreslås nedlagt og erstattet av brukerfora for informasjon og dialog med bibliotekene om nye produkter, utviklingsprosjekter etc. som rene informasjons- og diskusjonsfora. De tradisjonelle BIBSYS-møtene kan fungere som et forum av denne typen.
- Referansegruppene foreslås nedlagt. Ved behov kan det i stedet opprettes tidsbegrensede prosjektgrupper for ulike innsatsområder, sammensatt av personer som oppnevnes av bibliotekene og fra BIBSYS. Dette vil sikre brukermedvirkning og at den bibliotekfaglige kompetanse som ligger i bibliotekene, utnyttes best mulig.

5.6 BIBSYS på nasjonalt nivå

Utvalget understreker at BIBSYS er en viktig del av infrastrukturen for forskning og høyere utdanning som felles biblioteksystem for universiteter og høgskoler i Norge. BIBSYS er også sentral når det gjelder viktige nasjonale bibliotekfunksjoner ved at Nasjonalbiblioteket er medlemsinstitusjon.

BIBSYS brukes på nasjonalt nivå i forbindelse med:

- pliktavleveringen
- katalog

- utarbeiding og produksjon av bibliografiske tjenester
- adgang til bibliografiske data til gjenbruk i alle bibliotek, inkludert folkebibliotekene
- adgang til bibliografiske data fra eksterne, utenlandske kilder
- arbeid for Norsk digitalt bibliotek

BIBSYS utgjør en nasjonal informasjonskilde som en felles katalog over samlingene til deltakerbibliotekene, og er det nærmeste vi kommer et nasjonalt biblioteksystem i Norge. BIBSYS er således en viktig del av infrastrukturen i norsk bibliotekvesen, bl.a. gjennom sin rolle i det nasjonale fjernlånsamarbeidet. Dette samarbeidet bidrar til å sikre at informasjonsforsyningen til utdanning, forskning og utvikling fungerer effektivt på nasjonalt nivå, idet bibliotekenes samlede dokumentressurser blir stilt til rådighet for studenter, forskere og andre sluttbrukere over hele landet.

Nasjonalbiblioteket benytter BIBSYS som katalogapparat for trykte og digitale dokumenter, lydbøker og innspilt musikk. Nasjonalbiblioteket er en betydelig innholdsleverandør til BIBSYS ved å være hovedleverandør av bibliografiske data for norsk materiale. Nasjonalbibliografien for bøker produseres i BIBSYS, men publiseres i egne databaser. Gjennom pliktavleveringsloven skal Nasjonalbiblioteket ta vare på norsk materiale på alle medier og gjøre dette tilgjengelig for forskning og dokumentasjon. BIBSYS bidrar til at Nasjonalbiblioteket oppfyller sin rolle som forskningstilretteleggende kompetansesenter ved at samlingene tilgjengeliggjøres i BIBSYS. Som forvalter av pliktavleveringsloven videresender Nasjonalbiblioteket materiale til universitetsbibliotekene, og gjennom pliktavleveringen har Nasjonalbiblioteket og universitetsbibliotekene nær kontakt og et formalisert samarbeid. BIBSYS er disse bibliotekenes felles verktøy for mottak, registrering og videresending av det pliktavleverte materialet.

Om vi ser til de andre nordiske landene, ser vi at det ansvaret de nasjonale/sentrale myndigheter der har tatt handler om å:

- sikre tilgang til nasjonalbibliografiske data
- sikre nasjonal gjenbruk av bibliografiske data
- sikre allmennhetens tilgang til bibliotekenes samlinger

I Norge er det BIBSYS som ivaretar denne rollen i forhold til universitets- og høgskolesektoren. BIBSYS tar opp i seg nasjonale oppgaver som i andre land hovedsakelig ivaretas av sentrale myndigheter, samtidig som BIBSYS skal betjene så vel Nasjonalbiblioteket som hele universitets- og høgskolesektoren og dertil allmennheten. Det er et ansvar som går ut over hva som tilligger den enkelte institusjon samtidig som det i sum representerer et omfattende nasjonalt ansvar.

Utvalget er bedt om å se på mulige endringer i BIBSYS' oppgaver. Utvalget mener at BIBSYS' nasjonale oppgaver bør framheves og vektlegges i større grad enn hittil. BIBSYS representerer et nasjonalt gode som bør sikres og ivaretas som en sentral nasjonal oppgave i kraft av å være et system basert på og bygget opp omkring en sentral felles katalog for ca. 100 bibliotek. Utvalget foreslår at BIBSYS' formål endres i tråd med dette.

5.7 Samspillet med universitets- og høgskolesektoren

En vektlegging av BIBSYS' nasjonale oppgaver reduserer ikke BIBSYS' betydning for universitets- og høgskolesektoren. Tvert imot bidrar det til å sikre at denne sektoren til enhver tid får dekket sine behov for moderne og effektive tjenester. En forutsetning er at sektoren får tilstrekkelig stor innflytelse på utformingen av tjenestene.

BIBSYS' tjenester til universitets- og høgskolesektoren kan oppsummeres kort slik:

- bidra til samordning og ressursutnyttelse ved å sikre tilgang til bibliotek tjenester og litteraturforsyning for alle medlemsinstitusjonene
- bidra til mer effektiv ressursutnyttelse i medlemsbibliotekene
- bidra til å integrere bibliotek-/informasjonstjenestene i medlemsinstitusjonenes forskning og undervisning
- bidra til å fremme e-læring
- bidra til å forvalte forskningsdokumentasjon
- anskaffe, tilby og integrere kommersielle produkter som er ønsket fra alle eller noen av medlemsbibliotekene
- tilby et moderne biblioteksystem til hvert enkelt medlemsbibliotek som er slik at man opprettholder de fordeler dagens sentraliserte løsning gir

Universitetene og høgskolene utvikler og anskaffer IT-systemer. Det samme gjør bibliotekene. Samtidig utvikler BIBSYS systemer for bibliotekene og institusjonene. Faren er absolutt til stede for at man mister sammenhengene. Vi kan få systemer som ikke "snakker" sammen, og vi risikerer dublinger i utvikling/anskaffelse av systemer i stedet for å satse på fellesløsninger som hele sektoren kan dra nytte av. Bibliotekenes behov for sterkere integrasjon i institusjonenes virksomhet (jf. kapittel 2) øker denne faren. Desto viktigere er det å sikre at BIBSYS som det sentrale elementet i bibliotekenes infrastruktur blir ivaretatt, finansiert og drevet på en måte som sikrer fellesskapet.

5.8 Finansiering

Evalueringen av BIBSYS avdekker at det er behov for en modernisering og oppgradering av systemet. Å utvikle, drifte og vedlikeholde et så stort og omfattende system som BIBSYS er blitt svært kostbart. Med dagens finansieringsmodell er det ikke rom for investeringer til oppgradering, modernisering, utskifting av moduler etc. utfordringen blir å skaffe ekstra midler; hvem skal betale, og hva er på lengre sikt mest kostnadseffektivt?

Utvalget mener at finansieringen av BIBSYS må settes i en større sammenheng. Det er uheldig at finansieringen av det som i realiteten er en infrastruktur for forskning og undervisning og en del av et nasjonalt biblioteksystem, i hovedsak ligger i de enkelte bibliotekenes budsjetter. Det innebærer at en økning i BIBSYS-avgiften får direkte konsekvenser for innkjøpet av bøker, tidsskrifter og databaser. Utgifter til oppgradering av infrastrukturen rammer direkte bibliotekenes evne til å være faglig à jour. Denne sammenkoplingen mener utvalget er uheldig. En infrastruktur som skal tjene hele sektoren, må kunne finansieres på en måte som fordeler utgiften over hele den sektor den betjener.

Gitt at BIBSYS sees på som en del av infrastrukturen for forskning og høyere utdanning, og gitt at man aksepterer at BIBSYS ivaretar viktige nasjonale oppgaver, bør det være mulig å se

for seg en annen finansieringsmodell enn dagens. Drift av de nasjonale oppgavene samt større investeringer til utvikling av fellessystemet og den sentrale databasen bør i større grad kunne dekkes ved sentrale midler. Til sammenlikning får UNINETT på samme måte sentrale midler til å dekke det nasjonale datanettet for forskning. Tilskudd fra institusjonene bør som nå kunne dekke løpende drift av basistjenestene. I tillegg kommer betalte oppdrag fra bibliotekene og andre.

Utvalget vil peke på at den sentrale statlige innsatsen i bibliotekenes infrastruktur er langt større i andre nordiske land enn i Norge. Det er et fellestrekk ved andre nordiske land at sentrale statlige myndigheter bevilger betydelige beløp til nasjonale bibliotek tjenester som i Norge ivaretas av BIBSYS (se kapittel 3 og avsnitt 5.6 over). Det gjelder både bevilgninger til nasjonale biblioteksystemer og til nasjonale elektroniske bibliotekprogrammer. De elektroniske bibliotekprogrammene representerer omfattende og samordnede satsinger på nasjonale digitale bibliotek. Programmene blir betraktet som ledd i en nasjonal IT-strategi, og utvikler nasjonal infrastruktur for utdanning og forskning i våre naboland. Utvalget foreslår at deler av BIBSYS' basisoppgaver defineres som en del av en nasjonal infrastruktur som finansieres direkte fra sentrale myndigheter.

Dette, sammen med de vurderinger utvalget har gjort om bibliotekenes handlefrihet (se avsnitt 5.4.2), leder fram til en tredelt modell for finansiering:

- en del av basisfinansieringen knyttes til BIBSYS' nasjonale funksjoner
- en del knyttes til avgifter fra medlemsinstitusjonene
- en del knyttes til prosjektbasert finansiering, dvs. oppdrag som utføres for eller på vegne av et antall bibliotek eller andre

Utvalget har ikke nærmere vurdert hvordan størrelsesforholdet mellom de tre elementene i finansieringsmodellen bør være.

6 Framtidig organisasjonsform

6.1 Hvilke alternative løsninger finnes?

I mandatet er utvalget satt til å utrede alternative organisasjonsmodeller for BIBSYS, herunder vurdere dagens organisatoriske tilknytning til NTNU, samtidig som det er vist til Utdannings- og forskningsdepartementets rundskriv F-35-02 om forvaltning av eksternt finansiert virksomhet og institusjonenes samarbeid med andre rettssubjekter. I sistnevnte rundskriv slås det fast at når eksternt finansiert virksomhet organiseres i egne rettssubjekter, skal institusjonene primært bruke aksjeselskap som organisasjonsform. Utdannings- og forskningsdepartementet har sperret for bruk av statsforetak, og utvalget vurderer derfor ikke statsforetak som en aktuell organisasjonsform. Disse føringene gir utvalget i prinsippet to mulige organisasjonsformer for vurdering: en videreføring av dagens tilknytning til NTNU gjennom egen avtale som et forvaltningsorgan, eller et eget aksjeselskap. Et aksjeselskap vil her kunne være et statsaksjeselskap der departementet sitter som eier av alle aksjene, eller et aksjeselskap der eierskapet er delt mellom flere statlige institusjoner.

6.1.1 Generelle vurderinger av aktuelle organisasjonsformer

I den forvaltningspolitiske utviklingen har det i organisasjonsspørsmål vært sentralt å få fram et klarere skille mellom ulike statlige roller. Krav om effektiviseringer, endringer i konkurranselovgivningen og i teknologi har bidratt til at flere offentlige tjenester er omorganisert og etablert i virksomheter utenfor statsforvaltningen. Statlig instruksjonsmyndighet er skiftet ut med en profesjonell statlig eierstyring og bruk av andre reguleringsmekanismer der dette er nødvendig.

6.1.2 Nærmere om forvaltningsorganer

Forvaltningsorganer er hovedformen for organisering av statlig virksomhet. Forvaltningsorganer er i utgangspunktet omfattet av det regelverket som gjelder for statsforvaltningen, herunder Stortingets bevilgningsreglement, regelverket for økonomiforvaltningen i staten, offentlighetsloven og forvaltningsloven. De tilsatte er statstjenestemenn underlagt tjenestemannsloven og tjenestetvistloven. Forvaltningsorganer kan instrueres løpende av overordnet myndighet. Statsbudsjettet og de årlige tildelingsbrevene vil inneholde mer detaljerte krav og instruksjoner til det enkelte forvaltningsorganet. Det enkelte forvaltningsorganet kan gis unntak fra administrative lover, forskrifter og andre regler gjennom særskilte fullmakter. Fullmaktene kan være av faglig, økonomisk eller personalmessig art. Universiteter og høyskoler er nettobudsjetterte forvaltningsorganer med særskilte fullmakter nedfelt i universitets- og høyskoleloven.

Under Utdannings- og forskningsdepartementet er det også andre forvaltningsorganer. NOKUT (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga) er det siste eksemplet på dette. NOKUT

har eget styre og stor faglig uavhengighet. Det er likevel slik at statsråden står parlamentarisk ansvarlig for alle forvaltningsorganer, og regjeringen er i siste hand øverste styringsorgan.

Andre selvstendige forvaltningsorganer under Utdannings- og forskningsdepartementet er forankret i bestemmelsen i § 18 i universitets- og høyskoleloven om driftsansvar for nasjonale fellesoppgaver: "Departementet kan i samråd med institusjonen legge driften av en nasjonal fellesoppgave til en bestemt institusjon, uten at institusjonens egne styringsorgan har ansvaret for den faglige virksomheten." Som eksempler på slike fellesoppgaver nevnes tekniske funksjoner ved studentopptak (Samordnet opptak, SO), fellesorganer for koordinering av fjernundervisning, internasjonalt samarbeid eller liknende. Felles studentsystem (FS) har en § 18-liknende organisering og er lagt til Universitetet i Oslo. I forslaget til ny lov for universiteter og høyskoler (Ot.prp. nr. 79 (2003-2004)) er det foreslått at man opprettholder en slik bestemmelse.

I likhet med BIBSYS er Felles studentsystem hjemlet i en egen samarbeidsavtale mellom de deltakende institusjonene. FS' høyeste organ er årsmøtet der alle medlemmene har lik vekt uavhengig av størrelse. Årsmøtet velger styret som har fem medlemmer og et lite antall observatører. Finansieringen skjer via et direkte tilskudd fra Utdannings- og forskningsdepartementet og medlemskapsavgifter fra de deltakende institusjonene.

BIBSYS er i dag organisert som en egen selvstendig enhet med eget styre, og har en avtale med NTNU om administrativ tilknytning. I henhold til denne avtalen er alle tilsatte i BIBSYS formelt å betrakte som ansatte ved NTNU, med de rettigheter dette medfører. For øvrig yter NTNU en rekke tjenester til BIBSYS innen økonomi- og personalforvaltning. BIBSYS har samtidig full frihet til å disponere egne ressurser. Den nåværende ordningen kunne antakelig ha en direkte hjemmel i § 18 i universitets- og høyskoleloven. Dette legges til grunn for den videre vurdering av tilknytningsform for BIBSYS, dersom det vil være ønskelig å opprettholde nåværende organisasjonsform som forvaltningsorgan.

6.1.3 Nærmere om aksjeselskaper

I Sandutvalgets innstilling (NOU 2003:34) gjennomgår utvalget ulike former for organisering av statlig virksomhet, styring og regulering av statseide virksomheter, EØS-avtalen og forbudet mot statsstøtte, samt beskriver et utvalg virksomheter som er omdannet til selvstendige rettssubjekter. Vurderingene av de ulike organisasjonsformene i Sandutvalget vil ut fra de føringer som er gitt for utvalget, ikke stå sentralt i denne utredningen, men spørsmålene rundt statsstøtte og konkurranseutsetting har relevans.

Sandutvalget viser i pkt. 6.4 til ulike anvendelser av statsaksjeselskapsformen for virksomheter som ikke har rent økonomiske formål.

”Aksjeselskapsformen brukes som nevnt for flere formål og oppgavetyper, fra de helt forretningsmessige, til kombinerte virksomheter som delvis er forretningsmessig drevet og delvis utfører særskilt pålagte samfunnsoppgaver, til virksomheter som i kraft av å være statens virkemiddel på et område er gitt særskilte eneretter. Formen brukes også for virksomheter innenfor kultur- og forskningssektoren, for eksempel Den Nationale Scene AS, Den norske Opera AS, Akvaforsk AS og Christian Michelsen Research AS, der begrunnelsen er at aksjeselskapsformen ivaretar ønske

om en styringsmodell med klare ansvars- og styringsforhold der det både er, eller kan være, offentlige og private eiere.

Statsaksjeselskapsformen er også brukt for prosjektorganisering på noen sektorer. Ny hovedflyplass og ny høyhastighetsjernbane er eksempler på utbyggingsprosjekter på samferdselssektoren som ble organisert som aksjeselskaper. Prosjektene var helfinansierte av staten, og organisering som egne rettssubjekter ble sett på som den mest oversiktlige styringsrammen for utbyggingsprosjektene. Disse ble organisert som statsaksjeselskaper under henholdsvis Luftfartsverket og NSB BA. Begge virksomhetene videreførte organiseringen da de gikk over i driftsfasen.”

I pkt. 7.2.2 legger Sandutvalget fram forslag til virksomhetstyper som bør gis en selvstendig organisasjonsform.

”Utvalget har, med utgangspunkt i de kriteriene som er nevnt ovenfor, identifisert virksomhetstyper som kan plasseres mellom den rene forvaltningsmessige statlige organiseringen og den rene markedsorganiseringen. Utvalget foreslår ut fra dette følgende inndeling i *ulike typer av virksomheter som det kan være behov for å organisere selvstendig i den foreliggende situasjonen*:

1. virksomheter som drives *helt ut etter bedriftsøkonomiske kriterier*, men som er gjenstand for en generell rettslig regulering
2. virksomheter *som i utgangspunktet drives etter bedriftsøkonomiske kriterier*, men som samtidig *skal ta visse samfunnmessige hensyn for hele eller deler av virksomheten eller ivareta bestemte samfunnmessige oppgaver*, og som derfor kan være både generelt og mer spesielt regulerte (gjennom sektorlovgivning)
3. virksomheter *som primært skal levere bestemte samfunnspålagte oppgaver og derfor må etterleve nærmere bestemte krav til kvalitet*, og som derfor kan være mer omfattende regulert og styrt *både rettslig og økonomisk*. Her tenkes det spesielt på en *regulering av virksomhetenes økonomi* i form av fastsettelse av avgifter (som inntekt), inntektstak, økonomiske overføringer, lån fra staten eller på annen måte. Samtidig kan virksomhetene *drive etter bedriftsøkonomiske kriterier for en del av sin virksomhet* eller samarbeide med markedsbaserte aktører”

Utdannings- og forskningsdepartementet har tre statsaksjeselskap: UNINETT (Forskningsnettet i Norge), Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) og Universitetsstudiene på Svalbard (UNIS). Statsråden er generalforsamling for disse selskapene, og styringen skjer gjennom generalforsamlingen, gjennom vedtektene og ved oppnevning av styrer. NSD og UNINETT har oppgaver som er beslektet med BIBSYS, og utvalget har derfor studert disse organisasjonene mer inngående.

UNINETT er en sentral leverandør av tjenester til universiteter og høyskoler, først opprettet som et prosjekt og senere etablert som et statlig eid aksjeselskap. UNINETT leverer avansert Internett til forskning og utdanning og har ansvar for utvikling, drift, koordinering og standardisering av nettløsninger. Konsernet eies av Utdannings- og forskningsdepartementet og består av flere selskaper med felles kontorer i Trondheim. UNINETT har hovedtyngden av sine kunder i sektoren forskning og høyere utdanning. UNINETT er finansiert ved en kombinasjon av sentrale tilskudd og tjenesteavgift fra tilknyttede institusjoner.

I årsrapporten fra NSD for 2002 er det gitt en orientering om selskapsdannelsen:

”NSD har siden etableringen i 1971 vært institusjonelt knyttet til Norges forskningsråd som finansierer deler av NSDs virksomhet gjennom sin basisbevilgning. Etter vedtak i Stortinget i desember 2002 ble NSD med virkning fra 1. januar 2003 fristilt fra Norges forskningsråd og etablert som Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS eid av Utdannings- og forskningsdepartementet. Det er lagt til grunn for omdanningen at eierskapet til NSD så snart som mulig skal videreføres fra Utdannings- og forskningsdepartementet til sentrale institusjoner innen universitets- og høgskolesektoren som er brukere av NSDs tjenester.

Fristillingen skjer etter initiativ fra NSDs styre og er i samsvar med vedtak i Norges forskningsråd og innstilling fra Utdannings- og forskningsdepartementet til Stortinget i forslag til Statsbudsjett for 2003. En premiss for fristillingen har vært at NSDs tjenestetilbud og innretning i hovedsak skal være som tidligere. Omdanningen til aksjeselskap innebærer derfor bare en endring av tilknytningsform til staten. Alle verdier, rettigheter og plikter som var knyttet opp til NSD er forutsatt overført til aksjeselskapet.” (s. 1)

Ransonerelementet (rundskriv F-35-02) gir mulighet for institusjonene i universitets- og høgskolesektoren til å organisere eksternt finansiert virksomhet som egne rettssubjekter, og det pekes på aksjeselskapsformen der den aktuelle virksomheten er en av flere aktører i markedet for kunnskapsutvikling. Overskudd fra eksternt finansiert virksomhet kan nyttes til kapitalinnskudd i selskapene. Utvalget finner det imidlertid ikke naturlig å benytte institusjonenes overskudd fra eksternt finansiert virksomhet for å danne et selskap for BIBSYS-virksomheten. BIBSYS finansieres delvis med statsstøtte og delvis med tilskudd fra institusjonenes grunnbudsjetter og er som sådan ikke eksternt finansiert virksomhet. Det vil ut fra dette være mer naturlig at staten ved departementet i tilfelle valg av aksjeselskapsformen etablerer et selskap og i større grad bidrar til finansiering av utviklings- og driftsoppgavene.

6.1.4 Konsekvenser ved overgang til aksjeselskap

EØS-regelverket har et generelt forbud mot statstøtte, og formålet er å legge forholdene til rette for et effektivt fungerende marked og en fri konkurranse. Disse spørsmålene var sentrale i debatten rundt Ryssdalutvalgets innstilling (NOU 2003:25) med hensyn til om en organisering utenfor eller innenfor staten hadde betydning for tolking av den statlige finansiering som statsstøtte til virksomhet som skulle være konkurranseutsatt. Når det gjelder forskning og høyere utdanning, er dette uoversiktlig og uavklart, men hevdet å være virksomhet av ikke-økonomisk art og derfor ikke omfattet av konkurransereglene og forbudet mot statsstøtte.

Når det gjelder BIBSYS' tjenester, blir altså spørsmålet om de kan defineres som ikke-økonomiske. Tjenestene er en sentral infrastruktur for høyere utdanning og forskning. Det kan være ønsket om at BIBSYS skal være tilgjengelig for alle institusjonene til en overkommelig avgift og kostnadsfritt for deres brukere slik det er i dag. EØS-regelverket har betegnelsen tjenester av allmenn økonomisk betydning om tjenester som har en allmenn eller samfunnsmessig interesse, og som derfor ikke alltid passer inn i markedets betingelser for produksjon og distribusjon.

Utvalget baserer seg på at BIBSYS-tjenestene kan falle i en slik kategori, og dermed innenfor samme kategori virksomhet som de institusjonene som i dag utgjør medlemmene, og dermed holdes utenfor konkurransereglene og kunne motta statsstøtte. Den nasjonale katalogen i BIBSYS gjør BIBSYS til et unikt produkt og må kunne defineres som en nasjonal infrastruktur for høyere utdanning og forskning. Dette produktet (bibliotekdatabasen) og basistjenester rundt dette produktet må kunne avgrensnes slik at de klart kan defineres som et produkt som ikke skal kommersialiseres.

Det bør vurderes om dette vil kunne gjelde for alle tjenestene eller kun for basistjenestene. Vi ser i dag at tilleggstjenestene utføres i konkurranse med andre aktører. Det må i så fall legges opp til et system der finansiering av basistjenester (inkl. statsstøtte i form av direkte tilskudd fra Utdannings- og forskningsdepartementet og Kirke- og kulturdepartementet) ikke blir brukt til å subsidiere tilleggstjenester som også kan leveres av kommersielle leverandører.

En stor forskjell mellom forvaltningsorganer og aksjeselskaper i dag er de tilsattes rettigheter. I innstillingen fra Arbeidslivslovutvalget (NOU 2004:5) legges det imidlertid opp til en samordning av regelverket for privat, kommunal og statlig virksomhet. Utvalget foreslår bl.a. at de særskilte stillingsvernsbestemmelsene for arbeidstakere i staten i tjenestemannsloven oppheves og erstattes av arbeidsmiljølovens regler. Utvalget foreslår at tjenestemannslovens særskilte ordning med ekstern fortrinnsrett i staten og reglene om bruk av åremål i staten videreføres i en ny lov.

Når det gjelder spørsmålet om eventuell merverdiavgift på BIBSYS' tjenester ved skifte av tilknytningsform, har utvalget lagt til grunn at det er produktet BIBSYS som er avgjørende for om det foreligger merverdiavgiftsplikt, ikke organisasjonsform. Utvalget har derfor vurdert framtidig organisasjonsform uavhengig av spørsmålet om merverdiavgift.

6.2 Vurdering av alternative løsninger

I mandatet for utvalget heter det at valg av organisasjonsmodell skal ta hensyn til framtidig utviklingsbehov for universitets- og høyskolesektoren og BIBSYS' rolle i dette. BIBSYS vil være en sentral tjenesteleverandør til sektoren, og det trengs en organisasjonsform som kan bidra til å utvikle denne funksjonen. Et vesentlig moment i den sammenheng er at eierskapet til BIBSYS må avklares og styrkes. Dette er nødvendig for å møte de store utfordringene knyttet til styring og finansiering (jf. kapittel 5).

Dersom de institusjonene som bruker BIBSYS i sterkere grad skal utøve eierskap, tilsier dette oppretting av et aksjeselskap der institusjonene er formelle eiere av selskapet BIBSYS. Dersom det legges vekt på behovet for nasjonal styring og samordning, må eierskapet legges på departementsnivå. I et slikt tilfelle er organisering som forvaltningsorgan, og da i henhold til universitets- og høyskoleloven § 18, også aktuelt. En slik organisasjonsform vil i sterkere grad enn ved aksjeselskap sikre direkte styring av selskapet fra statens side.

6.2.1 BIBSYS som enhet organisert etter universitets- og høgskoleloven § 18

BIBSYS har i dag en styringsordning som er basert på et ønske om stor grad av demokrati og brukermedvirkning. Det finnes en rekke organer som ivaretar dette, så som rådmøte, statusmøter, referansegrupper og styret. Det er oppstått en situasjon der det er uklarerhet om hvilke arenaer som er effektive å bruke for å påvirke utviklingen av systemet, og det er uklart for medlemmene hvordan beslutningsprosessene er. BIBSYS er blitt en lite transparent organisasjon. Det er fullt mulig å endre dette og utvikle BIBSYS innen rammen for et forvaltningsorgan. Det er da nødvendig først og fremst å styrke styrets funksjon. Dersom beslutningsevnen skal forbedres, er det nødvendig med et styre med bred kompetanse og erfaring, framfor å anvende representative prinsipper for sammensetning av styret med sikte på at alle stemmer skal høres. For å møte BIBSYS' utfordringer må styret selv ta nødvendige initiativer for å utvikle organisasjonen i tråd med den evalueringen som er gjort. Dette må balanseres mot hensynet til indre demokrati og medbestemmelse fra medlemsinstitusjonene.

De nasjonale forvaltningsmessige oppgavene som BIBSYS har og kan få i framtida, kan være et godt argument for å opprettholde BIBSYS som forvaltningsorgan. Det innebærer at BIBSYS kan utvikles som et redskap for utvikling av bibliotekene innen universitets- og høgskolesektoren, som rådgiver og koordinator i forhold til felles løsninger. En slik funksjon kan tilsi organisering som et forvaltningsorgan. Her må det for øvrig veies opp mot de nasjonale funksjoner som Nasjonalbiblioteket skal ivareta.

Det vil også være et argument for BIBSYS som forvaltningsorgan i henhold til universitets- og høgskoleloven § 18 at organisasjonen fungerer rimelig godt, og at den har potensiale for å utvikle seg innen nåværende organisatoriske rammer. Slik sett kan større organisatoriske endringer medføre bruk av energi og ressurser som heller bør kanaliseres mot de faglige utfordringene man står overfor.

6.2.2 BIBSYS organisert som aksjeselskap

Det er som tjenesteleverandør at BIBSYS mest åpenbart vil ha nytte av å være organisert som aksjeselskap. Den etterspørsel etter tjenester som vil møte BIBSYS i framtida, vil også kunne kanaliseres til andre, det vil med andre ord bli en økende konkurranse. Det er ut fra dette bildet at utvalget har fokusert på utfordringene knyttet til styring og finansiering. Og som aksjeselskap vil BIBSYS i større grad kunne effektivisere sin styring og arbeide med finansiering av utviklingsoppgavene. Forbedring av styringsevnen vil skje gjennom at eierskapet blir tydeligere, og kommer klarere til uttrykk i organisasjonens styrende organer. Eierne vil føle et større ansvar innen den formelle ramme som aksjeloven setter.

BIBSYS har nasjonale forvaltningsmessige oppgaver samtidig som BIBSYS leverer tjenester til bibliotek i konkurranse med andre aktører. Aksjeselskapsformen vil ikke være noe til hinder for at BIBSYS kan løse sine forvaltningsoppgaver som i dag. Det kan gjerne sammenliknes med UNINETT, som er i en tilsvarende situasjon. Blant annet for å skille mellom selskapets ulike oppgaver har UNINETT opprettet datterselskaper. Eksempelvis er UNINETT FAS AS leverandør av drifts- og utviklingstjenester for administrative systemer for høgskolene.

Fordelene med å organisere BIBSYS som et aksjeselskap er som sagt sterkt knyttet til forbedring av styringsfunksjonen. Aksjeloven setter krav til styret om ansvar på en helt annen måte enn ved den noe uforpliktende rolle et tilsvarende styre vil ha som § 18-selskap etter universitets- og høyskoleloven. Det vil møte utfordringen om større beslutningsevne i organisasjonen BIBSYS. I tillegg vil organisering som aksjeselskap ha stor betydning for mulighetene for finansiering av nye utviklingsoppgaver. Et aksjeselskap kan ta opp lån, og som kjent er dette ikke mulig for forvaltningsorganer. Muligheten for lånefinansiering i perioder med stort investeringsbehov vil være et bedre alternativ enn å satse på ekstraordinære bevilgninger fra departementet eller periodisk sterkt økt medlemsavgift. Derved får BIBSYS de muligheter som trengs for å møte de økende behov som medlemmene og brukerne i dag etterspør.

6.3 Eiere av BIBSYS som aksjeselskap

Ved opprettelse av BIBSYS som et heleid statsaksjeselskap vil statens eierskap i prinsippet kunne utøves av flere, jf. avsnitt 6.2. Ett alternativ er at Utdannings- og forskningsdepartementet står som eier og er generalforsamling, fastsetter vedtekter og utnevner styre. Dette tilsvarer eierstyringen overfor UNINETT og NSD. Det er et vesentlig argument for en slik ordning at departementet i siste instans vil være en avgjørende instans i forhold til finansiering av BIBSYS' virksomhet. Dersom det skal gjøres større investeringer i utviklingsoppgaver, må departementet uansett spille en rolle, direkte eller indirekte. De enkelte institusjoners evne til å bidra til økt finansiering av utviklingsoppgaver gjennom økning av medlemsavgifter eller liknende vil fortsatt antakelig være begrenset.

Eierskap knyttet til Utdannings- og forskningsdepartementet vil stadfeste at BIBSYS først og fremst skal være et sentralt redskap for bibliotekene i universitets- og høyskolesektoren. I forhold til BIBSYS' nasjonale oppgaver må imidlertid Nasjonalbiblioteket sikres medinnflytelse. Det kan skje ved å dele det formelle eierskapet på to departementer, Utdannings- og forskningsdepartementet og Kirke- og kulturdepartementet, og/eller ved at Kirke- og kulturdepartementet sikres innflytelse gjennom styrerepresentasjon.

Eierskapet kan også fordeles på flere institusjoner, enten gjennom eierskap til aksjer eller gjennom styrerepresentasjon. Da må det foretas en begrensnings av antall eiere. De største brukerne av BIBSYS kan eksempelvis defineres som eiere. En fordeling av eierskapet på for mange virksomheter kan ha den ulempe at det vil gi en mer spredt fordeling av eierinteresser og en fare for et passivt eierskap.

Alternativt kan institusjonene være representanter for eierne (departementene) gjennom styrerepresentasjon. Eierskapet vil i det tilfellet være mer indirekte, i den forstand at institusjonene neppe vil ta samme ansvar når de ikke tar den risiko som følger med å sette inn egne midler i aksjekapital i selskapet. På den annen side er en slik ordning vesentlig enklere i formell forstand. Denne løsningen kan dessuten møte behovet for innflytelse fra Nasjonalbiblioteket sin side.

6.4 Utvalgets konklusjoner

Etter en samlet vurdering anbefaler utvalget at aksjeselskap blir valgt som organisasjonsform for BIBSYS. Utvalget har lagt til grunn at BIBSYS står overfor betydelige teknologiske utfordringer som tjenesteleverandør til universitets- og høgskolesektoren (jf. kapittel 4). Dersom BIBSYS skal kunne dekke sektorens framtidige utviklingsbehov i økende konkurranse med andre aktører, er det helt nødvendig at BIBSYS settes i stand til å møte disse utfordringene. Dette vil stille store krav til styringsevne og finansiering (jf. kapittel 5). Utvalget mener aksjeselskapsformen i større grad enn forvaltningsorganformen vil kunne effektivisere styringsevnen og arbeidet med finansiering av framtidige utviklingsoppgaver. Med aksjeselskap som organisasjonsform vil styringsevnen bli styrket ved at eierskapet blir tydeligere og kommer klarere til uttrykk i styrende organer. Aksjeselskapsformen vil også gi muligheter for å skaffe kapital til større investeringsoppgaver gjennom låneopptak, og vil dermed gi BIBSYS større økonomisk handlingsrom. Relasjonen til kundene vil dessuten bli mer forretningsmessig og fleksibel.

Det er utvalgets vurdering at Utdannings- og forskningsdepartementet bør stå som eier av BIBSYS som aksjeselskap. Utvalget har lagt til grunn at BIBSYS er en viktig nasjonal infrastruktur for forskning og høyere utdanning som felles biblioteksystem for universitets- og høgskolesektoren (jf. avsnitt 5.6).

Utvalget mener at BIBSYS er det nærmeste vi kommer et nasjonalt biblioteksystem her til lands, og at BIBSYS er en viktig nasjonal infrastruktur for hele biblioteksektoren. Nasjonalbiblioteket, som er en stor bruker av BIBSYS og hovedleverandør av bibliografiske data for norsk materiale, og ABM-utvikling, som har en rådgivende og koordinerende funksjon også overfor bibliotek i forskning og utdanning, er begge institusjoner underlagt Kirke- og kulturdepartementet. Det at biblioteksektoren er delt på to departementer, bør også gjenspeiles i eierskap og styring av BIBSYS. Utvalget mener ut fra dette at BIBSYS' nasjonale rolle må vektlegges, og at Utdannings- og forskningsdepartementet og Kirke- og kulturdepartementet må vurdere om Kirke- og kulturdepartementet også bør delta på eiersiden eller sikres innflytelse på annen måte.

Etter utvalgets mening må den nasjonale infrastrukturen sikres og utvikles uavhengig av institusjonenes og bibliotekenes lokale budsjetter, som i begrenset grad gir rom for økt finansiering av utviklingsoppgaver. Det innebærer at departementene må medvirke på den finansielle siden ved større investeringsoppgaver knyttet til den nasjonale infrastrukturen, og gjennom dette bidra til at BIBSYS kan dekke framtidige utviklingsbehov for universitets- og høgskolesektoren.

Referanseliste

Gundersen, R. (2004). *BIBSYS 1972 – 2004: Avtaler, styring og økonomi*. [Trondheim]: BIBSYS. Lokalisert 1. november 2004 på:
http://www.bibsys.no/bibsys/BIBSYS_1972_2004.pdf

Lov av 12. mai 1995 nr. 22 om universiteter og høyskoler med endringer

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. ([2003]). *NSD årsmelding 2002*. Bergen: Data-tjenesten

NOU 2003:25. *Ny lov om universiteter og høyskoler*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning. (Norges offentlige utredninger)

NOU 2003:34. *Mellom stat og marked: Selvstendige organisasjonsformer i staten*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning. (Norges offentlige utredninger)

NOU 2004:5. *Et arbeidsliv for trygghet, inkludering og vekst*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning. (Norges offentlige utredninger)

Ot.prp. nr. 79 (2003-2004). *Om lov om universiteter og høyskoler*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet

SOU 2003:129. *KB - ett nav i kunskapssamhället: Kungl. biblioteket - Sveriges nationalbibliotek: Verksamhet och visioner: Betänkande*. Stockholm: Fritzes. (Statens offentliga utredningar)

St.meld. nr. 27 (2000-2001). *Gjør din plikt - krev din rett: Kvalitetsreform av høyere utdanning*. Oslo: Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet

Varis, T. & Saari, S. (Eds.). (2003). *Knowledge society in progress: Evaluation of the Finnish Electronic Library – FinELib*. Helsinki: Edita. (Publications of the Finnish Higher Education Evaluation Council; 4:2003)

Vedlegg 1 Avtale om bruk, drift og utvikling av BIBSYS

AVTALE OM BRUK, DRIFT OG UTVIKLING AV BIBSYS

(Avtale av 1999)

1. Avtaleparter

Partene i samarbeidsavtalen av 18. mars 1987
Norges handelshøgskole
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
RBT-Riksbibliotekjenesten
Universitetet i Bergen
Universitetet i Oslo
Universitetet i Tromsø

samt Nasjonalbiblioteket inngår med dette en revidert samarbeidsavtale som knytter BIBSYS til Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Det skal inngås en særskilt avtale mellom BIBSYS styre og NTNU for å regulere forholdet mellom BIBSYS og NTNU. Denne avtalen skal også sikre at BIBSYS tjenester distribueres til deltakerne og innrettes slik at de møter nye behov og endrede forutsetninger hos deltakerne.

Rett til å delta i BIBSYS-samarbeidet har de institusjoner som pr. 1. januar 1999 er medlemmer i BIBSYS etter samarbeidsavtalen av 18. mars 1987. Rett til medlemskap har også institusjoner som er eller kan bli medlemmer av Det norske universitetsråd eller Det norske høgskolerådet. Andre institusjoner kan tas opp som medlemmer i BIBSYS etter særskilt vurdering, jf punkt 6.1 nedenfor.

2. Organisering

BIBSYS skal organiseres som en egen enhet knyttet til NTNU som skal ha det administrative ansvaret for BIBSYS. BIBSYS skal ha et eget styre og ikke være underlagt NTNUs styringsordninger i faglige spørsmål.

3. Formål

BIBSYS formål er å stille til rådighet og utvikle kostnadseffektive informasjonstjenester og informasjonsdatabaser for deltakerne, å anskaffe, utvikle og drive Edb-baserte fellessystemer for å ivareta driftsoppgaver knyttet til registrering, gjenfinning, utlån og fjernlån i deltakernes bibliotek.

4. Økonomiske forpliktelser

Medlemsinstitusjonene i BIBSYS skal dekke alle utgiftene i henhold til bestemmelsene i det følgende.

Styret fastsetter startavgift og gir nærmere bestemmelser om avgift for import av data og for andre tjenester. Institusjoner som pr. 1. januar 1999 deltar i BIBSYS etter samarbeidsavtalen av 18. mars 1987 og som har betalt startavgiften, skal ikke betale ny startavgift.

Medlemsinstitusjonene betaler deretter et årlig bidrag til NTNU i samsvar med det budsjett styret fastsetter for hvert virksomhetsår. Budsjettet skal omfatte alle inntekter og utgifter for BIBSYS. Den enkelte medlemsinstitusjons bidrag til drift og videreutvikling av BIBSYS fastsettes etter en fordelingsnøkkel som styret fastsetter. Styret kan fastsette et minimumsbidrag.

Fordelingsnøkkelen for beregning av den enkelte medlemsinstitusjons bidrag skal normalt være basert på institusjonens totalbudsjett med nødvendige korreksjoner. I de tilfeller der dette ikke er et egnet grunnlag, fastsetter styret beregningsgrunnlaget. Denne fordelingsnøkkelen tas i bruk fra 1. januar 1998 med en 3-årig overgangsperiode for de institusjoner som pr. 1. juli 1997 deltar i BIBSYS etter samarbeidsavtalen av 18. mars 1987. Nasjonalbibliotekets andel fastsettes etter forhandlinger. Bidrag fra RBT-Riksbibliotek tjenesten blir fastsatt i forbindelse med behandlingen av budsjettforslaget til RBT-Riksbibliotek tjenesten.

Bidragene skal innbetales forskuddsvis til NTNU innen 1. april hvert år.

Den enkelte medlemsinstitusjon dekker selv sine utgifter til datakommunikasjon og utgifter til anskaffelse og drift av institusjonsinternt utstyr dersom ikke annet er bestemt i særskilt avtale mellom den enkelte institusjon og BIBSYS styre.

5. Rettigheter og plikter

Medlemsinstitusjoner som har oppfylt sine forpliktelser i henhold til punkt 4 ovenfor har rett til å la egne studenter og ansatte bruke de allment tilgjengelige tjenester og databaser i BIBSYS. Institusjonene bestemmer selv hvilke moduler de ønsker å bruke.

Styret kan begrense tilgangen til deler av BIBSYS tjenester og databaser dersom kapasitetssituasjonen gjør det nødvendig.

Medlemsinstitusjonene forplikter seg til å følge de retningslinjer styret fastsetter for registrering, bruk av databasen, opplæring m.v.

6. Forvaltning

6.1. Styre

Styret består av 9 medlemmer med varamedlemmer som oppnevnes av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet for 3 år av gangen slik:

- 3 medlemmer fra universitetene og de vitenskapelige høgskolene
- 1 medlem fra de statlige høgskolene
- 2 medlemmer etter forslag fra Kulturdepartementet
- 1 medlem etter valg av og blant BIBSYS ansatte

- 2 medlemmer oppnevnt av Kirke, utdannings- og forskningsdepartementet

Tjenestemannsorganisasjonene kan oppnevne en felles observatør med tale- og forslagsrett i styret.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet oppnevner også leder og nestleder blant styremedlemmene fra medlemsinstitusjonene.

Styret har det overordnede ansvar for den faglige virksomheten i BIBSYS, jf. punkt 2 ovenfor.

Styret er beslutningsdyktig når minst 4 styremedlemmer er til stede, blant dem lederen eller nestlederen i styret.

Styret skal behandle følgende saker:

- generelle og prinsipielt viktige spørsmål for virksomheten i BIBSYS
- budsjett
- årsplan i henhold til fastsatt budsjett
- årsberetning og regnskap
- avtaler om store nyinnkjøp
- BIBSYS organisering
- opptak av nye medlemmer
- om andre institusjoner og/eller brukere skal tilbys BIBSYS tjenester
- instruks for daglig leder

Styret innstiller ved tilsetting av daglig leder.

Styret innkalles med minst 1 ukes varsel.

6.2 Daglig leder

BIBSYS skal ha en daglig leder som forestår den løpende drift av enheten. Daglig leder er ansvarlig for at virksomheten er forsvarlig anordnet og foregår i samsvar med de til enhver tid gjeldende bestemmelser.

Daglig leder innstiller ved tilsetting i stillinger ved BIBSYS.

Daglig leder er sekretær for styret og rådet og møter med tale- og forslagsrett i begge organer.

6.3 Rådsmøte

Rådet skal være et kontaktorgan mellom styret og bibliotekmiljøet og skal dermed fungere som brukermiljøenes kanal til styret.

BIBSYS råd oppnevnes for en periode på 3 år og har følgende medlemmer:

- 1 medlem fra hver av medlemsinstitusjonene
- 1 medlem oppnevnt av Riksbibliotek tjenesten
- 1 medlem oppnevnt av Statens bibliotektilsyn
- 3 medlemmer oppnevnt av tjenestemannsorganisasjonene.

BIBSYS ordinære rådsmøte skal avholdes før utløpet av mai måned. Dersom en tredjedel av medlemmene krever det eller det av andre grunner anses som påkrevet, skal lederen i rådet innkalle til ekstraordinært rådsmøte. Såvel ordinært som ekstraordinært rådsmøte innkalles med minst 14 dagers varsel.

Beslutninger fattes med vanlig flertall.
Rådet velger leder og nestleder etter forslag fra RBT-Riksbibliotekstjenesten.
Det ordinære rådsmøte skal behandle følgende saker:

- styrets årsberetning
- overordnede retningslinjer
- langtidsplaner

Forøvrig kan de saker som styret bestemmer eller en medlemsinstitusjon har meldt skriftlig til rådets leder senest 3 uker før møtet, behandles på rådsmøtet.

6.4 Referansegrupper

Styret kan oppnevne referansegrupper for moduler eller fagområder.

Referansegruppene kan ha inntil 7 medlemmer som er vel kjent med den enkelte modul eller fagområde.

Referansegruppene skal fungere som et forum for informasjonsutveksling mellom brukerne og BIBSYS og ha som sin oppgave å ivareta den bibliotekfaglige og dokumentasjonsfaglige kvaliteten. Styret gir retningslinjer for arbeidet i referansegruppene som rapporterer til styret.

6.5 Prosjekt- og arbeidsgrupper

Styret kan oppnevne særskilte arbeidsgrupper med representanter for medlemsinstitusjonene. Arbeidsgruppene rapporterer til styret.

7. Utmelding av samarbeidet

En institusjon som ønsker å forlate samarbeidet skal meddele dette skriftlig til styrets leder senest 15. juni. Utmeldingen får virkning fra utløpet av påfølgende år, eller fra et tidligere tidspunkt om styret i særskilte tilfeller bestemmer det. Forpliktelsene i henhold til punkt 4 i denne avtalen skal være oppfylt før en institusjon kan forlate samarbeidet. En institusjon som trer ut av samarbeidet tilkommer en kopi av sine poster i databasene i BIBSYS.

8. Endring av avtalen

Denne avtalen endres etter forhandlinger mellom avtalepartene.

Avtalepartene kan beslutte at andre institusjoner kan gis anledning til å tiltre avtalen.

BIBSYS-samarbeidet kan avsluttes når avtalepartene er enige om det. Medlemsinstitusjonene er ansvarlige for at BIBSYSs forpliktelser er dekket når samarbeidet avsluttes. BIBSYSs kontantbeholdning tilbakebetales medlemsinstitusjonene i forhold til deres respektive bidrag. Øvrige eiendeler og rettigheter tilfaller staten.

9. Gyldighet

Denne avtalen er midlertidig i påvente av et endelig vedtak om organisasjonsform.

Avtalen trer i kraft når den er undertegnet av partene og gjelder inntil 31. desember 2002 eller til det tidspunkt da partene beslutter at samarbeidet skal opphøre.

Dersom det ikke er besluttet å oppløse samarbeidet innen ett år før avtaleperioden går ut, forlenges avtalen automatisk med 3 - tre - år.

Vedlegg 2 Oversikt over institusjoner som bruker BIBSYS

Institusjoner som bruker BIBSYS Biblioteksystem pr. 2004-10-19

Aker universitetssykehus HF
Akershus Universitetssykehus HF
Arbeidsforskningsinstituttet
Arkitekthøgskolen i Oslo
Betanien diakonale høgskole
Bredtvet kompetansesenter
Chr. Michelsens Institutt
Det norske radiumhospital HF
Det teologiske Menighetsfakultet
Diakonhjemmet Høgskole og Sykehus
Diakonissehjemmets Høgskole
Dronning Mauds Minne Høgskole
Eikelund og Vestlandet kompetansesentre
Fiskeri- og kystdepartementet
Fiskeridirektoratet
Forsvarets forskningsinstitutt
Handelshøyskolen BI
Helse Fonna HF, Haugesund sjukehus
Helse Stavanger HF - Sentralsjukehuset i Rogaland
Høgskolen i Agder
Høgskolen i Akershus
Høgskolen i Bergen
Høgskolen i Bodø
Høgskolen i Buskerud
Høgskolen i Finnmark
Høgskolen i Gjøvik
Høgskolen i Harstad
Høgskolen i Hedmark
Høgskolen i Lillehammer
Høgskolen i Molde
Høgskolen i Narvik
Høgskolen i Nesna
Høgskolen i Nord-Trøndelag
Høgskolen i Oslo
Høgskolen i Stavanger
Høgskolen i Sør-Trøndelag
Høgskolen i Telemark
Høgskolen i Tromsø
Høgskolen i Vestfold
Høgskolen i Østfold
Høgskolen i Ålesund
Høgskolen Stord/Haugesund
Høgskolen i Sogn og Fjordane
Høgskolen i Volda

Institutt for energiteknikk
Institutt for Journalistikk
Kriminalomsorgens utdanningscenter
Kunsthøgskolen i Oslo
Lillegården kompetansesenter
Matforsk
Meteorologisk institutt
Misjonshøgskolen
Moderniseringsdepartementet
Møller kompetansesenter
Nasjonalbiblioteket
Norges Bank
Norges byggforskningsinstitutt
Norges forskningsråd
Norges Handelshøyskole
Norges idrettshøgskole
Norges Informasjonsteknologiske Høgskole
Norges landbrukshøgskole
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Norges veterinærhøgskole
Norsk filminstitutt
Norsk Folkemuseum
Norsk institutt for naturforskning
Norsk institutt for studier av forskning og utdanning
Norsk Lærerakademi
Norsk Oljemuseum
Norsk Polarinstitutt
Norsk Teknisk Museum
Norsk Treteknisk Institutt
Nynorsk kultursentrum
Nærings- og handelsdepartementet
Oslo Merkantile Høyskole - Norsk Reiselivshøyskole
Planteforsk Plantevernet
Politi høgskolen
Riksantikvaren
Rogaland psykiatriske sjukehus
Sámi allaskuvla/Samisk høgskole
Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteters stilling i Norge
SINTEF Energiforskning AS
SINTEF Helse
Statens forvaltningstjeneste
Statens institutt for rusmiddelforskning
Statistisk sentralbyrå
Stavanger Museum
Sykehuset Asker og Bærum HF
Sykehuset Buskerud HF
Sørlandet kompetansesenter
Sørlandet sykehus HF Arendal
Sørlandet sykehus HF Kristiansand
Ullevål universitetssykehus HF

Universitetet i Bergen
Universitetet i Oslo
Universitetet i Tromsø
Universitetscenteret på Svalbard AS

Vedlegg 3 Orddliste

Forklaring av utvalgte ord og begreper som er brukt i rapporten

Bibliografiske data - data som beskriver et dokument som basis for identifikasjon og gjenfinning.

Bibliografiske tjenester - tjenester som er basert på de data som beskriver dokumentene.

Bibliotekprogram - et offentlig engasjement for å anskaffe og tilrettelegge elektroniske informasjonskilder til støtte for forskning og utdanning.

Biblioteksystem - et elektronisk system med funksjoner for f.eks. anskaffelse, registrering, lån og bruk av trykte og elektroniske dokumenter.

Informasjons(litteratur)forsyning - tiltak for å sikre institusjoner tilgang til relevant faglig informasjon i alle medier.

Katalog - en database som er en fortegnelse over trykte og elektroniske dokumenter i ett eller flere biblioteks samlinger.

Nasjonalbibliografi - en fortegnelse utgitt av Nasjonalbiblioteket over allment tilgjengelige dokumenter utgitt eller trykt i Norge.

Pliktavlevering - lovpålagt avlevering av dokumenter fra utgiver og trykkeri til Nasjonalbiblioteket og universitetsbibliotekene. Det påligger Nasjonalbiblioteket å ta vare på materiale i alle medier og gjøre det tilgjengelig for forskning og dokumentasjon.